

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรมในงานวิจัยนี้ มุ่งเน้นศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการของเมืองบริวารของเมืองเชียงใหม่ทั้ง 6 เมือง อันได้แก่ เมืองแมริม แม่สันทราย เมืองดอยสะเก็ด เมืองสันกำแพง เมืองสารภี และเมืองหางดง โดยศึกษาถึงสาเหตุ ปัจจัย อิทธิพลที่เป็นผลมาจากการพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคม ที่ทำให้ทั้งเมืองหลักและเมืองบริวารเกิดความเปลี่ยนแปลงและส่งอิทธิพลถึงกันและกัน การทบทวนวรรณกรรมประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก ได้แก่ 1) ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับลักษณะเศรษฐกิจ-สังคม ที่เป็นองค์ประกอบและแนวคิดพื้นฐานในการก่อรูปเมือง 2) สาเหตุ ปัจจัย และอิทธิพลทางเศรษฐกิจ-สังคมที่ส่งผลต่อพัฒนาการของเมือง และ 3) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยทั้งหมดมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับลักษณะเศรษฐกิจ-สังคมที่เป็นองค์ประกอบและแนวคิดพื้นฐานในการก่อรูปของเมือง

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับลักษณะเศรษฐกิจ-สังคมที่เป็นองค์ประกอบและแนวคิดพื้นฐานในการก่อรูปของเมือง จะเป็นการศึกษาทฤษฎีที่กล่าวถึงกำเนิดและพัฒนาการเมืองตั้งแต่รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน องค์ประกอบของการก่อรูปเมือง พัฒนาการของเมืองและขนาดของเมือง ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเมืองบริวาร ซึ่งทั้งหมดมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1.1 ทฤษฎีการตั้งถิ่นฐาน จากทฤษฎีการตั้งถิ่นฐานที่มีการศึกษาก่อนหน้า พบว่าเมืององค์ประกอบหลัก 5-6 ประการซึ่ง Constantinos A. Doxiadis (1976) ได้ทำการวิเคราะห์การตั้งถิ่นฐานโดยแรกเริ่มของอารยธรรมมนุษย์ โดยตั้งอยู่บนองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กัน 5 ประการ คือ ธรรมชาติ มนุษย์ สังคม โครงสร้างทางด้านกายภาพ และระบบโครงข่ายด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่างๆ ที่เป็นปัจจัยเสริม ซึ่งจะถูกพัฒนากลายเป็นกรอบหรือกฎระเบียบทางสังคมต่อไป และ Spiro Kostof (1999) ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานสู่การขยายพัฒนาต่อยอดสู่การย้ายถิ่นที่หรือการพัฒนาชุมชนให้กลายเป็นเมืองว่า โดยส่วนใหญ่แล้วในอดีตจะขึ้นอยู่กับเจตจำนงของชนชั้นปกครองของแต่ละวัฒนธรรม ดังเช่นกรณีของประเทศจีนที่มุ่งเน้นการขยายอาณาบริเวณของเมืองที่การตั้งบ้านเรือนมีลักษณะกระจัดกระจาย และหากเมื่อชุมชนใดมีการพัฒนาทรัพยากร จำนวน

ประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ตลอดจนความเจริญของชุมชนที่มากพอก็มักจะได้รับการพัฒนาโดยทางภาครัฐโดยการจัดตั้งให้ชุมชนนั้น กลายเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนเล็กๆ โดยรอบ แนวคิดดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวคิดของนักทฤษฎี นาดสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์ (2484) ที่ได้กล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานแบบกระจายในลักษณะเครือข่ายและพัฒนาเป็นชุมชนขนาดใหญ่ในภายหลัง แตกต่างกับประเทศแถบตะวันตกที่ใช้รูปแบบการสร้างเมืองอาณานิคม อีกทั้งยังกล่าวเพิ่มเติมว่า รูปแบบของการตั้งถิ่นฐานและการพัฒนาของเมืองต่างๆ จะมีความแตกต่างกันตามมิติของสถานที่และเวลา

ทฤษฎีข้างต้นมีความต่อเนื่องกับทฤษฎีการตั้งถิ่นฐานในยุคอุตสาหกรรมของสปีคเคิร์ด - แสแนกเกิต (2552) ที่ได้นำเสนอแนวคิดของเมืองที่มีลักษณะของการผลิตเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจภายในเมือง เป็นยุคสมัยที่ระบบการผลิตมีการเปลี่ยนผ่านจากระบบเกษตรกรรมหรือการผลิตเพื่อยังชีพสู่ภาคอุตสาหกรรมอย่างเต็มรูปแบบที่มีองค์ประกอบทางกายภาพเป็นตัวแปรพื้นฐานในการสร้างพื้นที่สำหรับการพัฒนาในอนาคต ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีที่คอยสนับสนุนภาคการผลิตให้มีปริมาณเพียงพอต่อความต้องการ และเมื่อภาคการผลิตมีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้นความต้องการแรงงานจึงเพิ่มเป็นเงาตามตัว เกิดการย้ายถิ่นที่พักอาศัยเข้ามาอยู่ใกล้แหล่งงานและเกิดปัญหาความหนาแน่นของประชากรตามมา ความที่ต้องอยู่ร่วมกันจำนวนมากจำเป็นต้องมีสภาพทางสังคมที่เอื้อต่อการใช้ชีวิตร่วมกัน ดังเช่นการสร้างระบบการแบ่งงาน ตลอดจนการจัดสรรรูปแบบการใช้ที่ดิน เป็นต้น

เมื่อพิจารณาแล้วลักษณะทางกายภาพของทำเลที่ตั้งมักเป็นปัจจัยของการตั้งถิ่นฐานที่มนุษย์มักคำนึงถึงเป็นอันดับแรก และการตั้งถิ่นฐานในบริบทที่มีความเชื่อเรื่องภูตผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เช่นในประเทศไทยนั้นได้ถูกเชื่อมโยงกับคติความเชื่อในการเลือกชัยภูมิในการสร้างเมือง โดยสุเมธ ชุมสาย-อชฺยุธา (2528) ได้กล่าวว่า เนื่องจากสังคมไทยอยู่ในสังคมที่นับถือพุทธศาสนาเป็นหลักและลักษณะการดำรงชีพแบบเกษตรกรรม ทำให้การสร้างเมืองมีความเกี่ยวพันกับความเชื่อเรื่องพระพุทธรูป แหล่งน้ำหรือพญานาค ปัจจัยความเชื่อเหล่านี้เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สนับสนุนให้ชาวบ้านเกิดการรวมกลุ่มกันในระบบเครือข่ายและพัฒนาเป็นชุมชนขนาดเล็กขึ้น และจากเหตุผลดังกล่าว กฤษ - เพิ่มทันจิตต์ (2536) ได้สังเกตว่าโดยส่วนใหญ่แล้วการตั้งถิ่นฐานในสังคมไทยมักมีอยู่ 3 ลักษณะและมีการพัฒนาต่อเนื่องกันเป็นระบบคือ 1) การตั้งถิ่นฐานแบบรวมกลุ่มที่เกิดจากระบบเครือญาติบนพื้นที่ไร่นาของตนเอง 2) การตั้งถิ่นฐานแบบกระจายที่ถูกพัฒนาขึ้นเมื่อพื้นที่นั้นๆ เกิดสถานที่สำคัญอันเป็นศูนย์กลางของชุมชนขึ้น รูปแบบการจัดวางกลุ่มบ้านเรือนมัการอบสถานที่สำคัญดังกล่าว 3) การตั้งถิ่นฐานแบบเส้นตรง เป็นการตั้งบ้านเรือนตามเส้นทางคมนาคมทางน้ำและทางบก ทั้งนี้เนื่องจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจการค้าเป็นสำคัญ

2.1.2 ทฤษฎีเรื่องกำเนิดและการพัฒนาการของเมือง คำว่า “เมือง” ที่ถูกนิยามโดยนักวิชาการหลายท่าน อาทิ Spiro Kostof (1999) ธิดา สาระยา (2539) กฤษ เพิ่มทันจิต (2536) นำมาซึ่งการสรุปความได้ว่า “เมือง” (Urban Area) คือบริเวณที่มีประชากรตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างหนาแน่น เป็นชุมชน (Community) และประชากรภายในเมืองมีรูปแบบการประกอบอาชีพที่หลากหลาย มีศูนย์กลางทางด้านการบริหารและการปกครอง มีการติดต่อสื่อสาร มีสิ่งก่อสร้าง ระบบการสัญจรคมนาคมทั้งภายในนอกเมืองและระหว่างเมือง มีการจัดหมวดหมู่ด้านความถนัดและระบบภูมิปัญญาอย่างเห็นได้ชัด รวมถึงเกิดความเปลี่ยนแปลงอยู่อย่างสม่ำเสมอ เกิดเป็นลักษณะเฉพาะทางด้านกายภาพที่มีความแตกต่างจากชนบทนั่นเอง ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าเมืองโดยทั่วไปนั้นเป็นประดิษฐกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่มักประกอบขึ้นจากสิ่งที่ธรรมชาติสร้างและสิ่งทีมนุย์สร้างขึ้น อันเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับความต้องการพื้นฐานของพลเมือง โดยจากการศึกษาของ วิลเลียมส์ สตีเวนสัน (2535) สุพจน์ บุรพากุลสศิริ (2531) และสตีเวนส์ แชนยาเกียรดิคุณ (2552) สามารถแบ่งออกเป็น 4 ปัจจัยหลัก ได้แก่

1) องค์ประกอบทางธรรมชาติ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือมีอยู่เดิมในพื้นที่นั้นๆ เป็นทรัพยากรที่ก่อให้เกิดอิทธิพลด้านต่างๆ ที่ส่งผลต่อความได้เปรียบของแต่ละเมือง เช่น แม่น้ำ ที่ราบเพื่ออยู่อาศัยและการเพาะปลูก ภูเขา พืชพันธุ์ธัญญาหาร เป็นต้น

2) องค์ประกอบทางกายภาพ เป็นสิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรมและมักเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น บ้านเรือน ตลาด ศาสนสถาน ที่ทำการของรัฐหรือเอกชน พื้นที่การเกษตร ระบบเส้นทางคมนาคม ระบบลำเหมืองฝายและชลประทาน เป็นต้น

3) องค์ประกอบทางสังคม เป็นการกำหนดบทบาทหน้าที่ชนชั้น เช่น ชนชั้นปกครอง ชนชั้นแรงงาน ผู้นำทางความเชื่อ เป็นต้น ตลอดจนกฎหมายหรือข้อบังคับต่างๆ เพื่อใช้ในการสร้างกรอบในสังคมให้ผู้คนสามารถอยู่ร่วมโดยเคารพและรู้จักหน้าที่ของตน อันได้แก่ ระบบกฎหมาย ระบบการปกครอง และระบบความเชื่อ

4) องค์ประกอบด้านเทคโนโลยี เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อพัฒนาการของเมืองที่สามารถเห็นได้อย่างชัดเจน ดังเช่นในรูปแบบของเมืองอุตสาหกรรมที่เน้นการผลิตเพื่อการค้าขายจำนวนมาก เกิดการเร่งการพัฒนากระบวนการผลิตและองค์ประกอบพื้นฐานในการกระจายสินค้าโดยมีปัจจัยอุปสงค์ของตลาดภายในและปัจจัยอุปทานเป็นสาเหตุหลักในกระบวนการเพิ่ม-ลดจำนวนประชากรในแต่ละเมือง

องค์ประกอบข้างต้นเป็นเครื่องมือให้มนุษย์สร้างเมืองขึ้นจากข้อจำกัดและความต้องการของตน ดังเช่น Spiro Kostof (1999) ได้กล่าวว่าเมืองสามารถเป็นได้ทั้งประดิษฐกรรมที่เกิดขึ้นจากความต้องการของผู้สร้างเมืองเองเรียกว่า “รูปแบบสัณฐานเมืองที่ได้รับการออกแบบ” ซึ่งเป็น

สิ่งที่สามารถจัดสรรพื้นที่เมืองและบริหารจัดการระบบต่างๆ ได้โดยง่าย สามารถจำแนกออกเป็น 2 รูปแบบคือ สันฐานเมืองแบบกริดตารางและสันฐานเมืองแบบแผนภาพ หรือเมืองที่พัฒนาไปตามกาลเวลาและการดำเนินชีวิตของผู้คนอย่างไร้แบบแผน เรียกว่า “รูปแบบสันฐานเมืองอิสระ” ซึ่งรูปแบบสันฐานเมืองที่ได้รับการออกแบบมักสามารถพบเห็นได้ทั่วไปทั่วโลก เนื่องจากระบบการปกครองที่มีอยู่ภายใต้อำนาจสิทธิขาดของกษัตริย์ในการตัดสินใจตั้งแต่เริ่มเลือกทำเลที่ตั้งเมืองและรูปแบบของเมือง จึงมักเกิดเป็นเมืองในอุดมคติที่ตอบสนองความต้องการของกษัตริย์หรือชนชั้นปกครองเป็นหลัก แต่ทั้งนี้เมืองก็ยังคงมีความเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากรูปแบบการดำเนินชีวิตในการใช้สอยพื้นที่ภายในของพลเมืองมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาตามยุคสมัย จนในช่วงศตวรรษที่ 17 ได้มีการกล่าวว่า “เมืองเปรียบเสมือนสิ่งมีชีวิต” ซึ่งถือได้ว่าเป็นแนวคิดที่สะท้อนความตระหนักถึงคุณลักษณะของเมืองด้านพื้นที่ใช้สอย รวมถึงการรับรู้ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของเมืองตลอดเวลา

การพัฒนาเมืองเกิดขึ้นจากจุดเล็กของสังคมที่มีการอยู่อาศัยไม่กี่ครัวเรือน พัฒนากลายเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่ขึ้นโดยมีขนาดที่สัมพันธ์กับหน้าที่ของตน โดยจากการศึกษาของ กฤษ เพิ่มทันจิต (2536) Constantinos A. Doxiadis (1976) และบุญทัน ดอกไธสง (2520) สามารถจำแนกเมืองออกเป็น 4-7 ประเภทซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปและจำแนกออกเป็น 5 ประเภทได้ดังนี้

1) หมู่บ้าน (Village) มีประชากรราว 900 คน เป็นที่อยู่อาศัยเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

2) ชุมชน (Community) มีประชากรราว 4,500 คนเกิดจากการรวมกันของหลายหมู่บ้าน เป็นชุมชนที่รอการขยายตัวเป็นชุมชนเมืองหรืออาจสลายไปกลายเป็นย่านอุตสาหกรรม แหล่งการศึกษา หรือถูกผนวกรวมเข้ากับชุมชนอื่น ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างหรือใช้แรงงานทั่วไป

3) เมือง (Town) มีประชากรราว 25,000 คน เป็นพื้นที่ที่มีแนวโน้มของการโยกย้ายเข้าออกของผู้คนจำนวนมากเนื่องจากเป็นศูนย์กลางหลากหลายด้าน เช่น การศึกษา การค้า แหล่งงาน ตลอดจนพื้นที่พักอาศัยในอนาคต เป็นต้น

4) นคร (City) มีประชากรราว 280,000 คน มีความใหญ่โตในระดับภูมิภาคที่เกิดจากการรวมตัวของหลายเมืองเข้าด้วยกัน

5) มหานคร (Metropolis) มีประชากรราว 3,300,000 คน เกิดจากการรวมตัวของหลายนครเข้าด้วยกันและมีการบริหารงานร่วมกันของแต่ละนคร

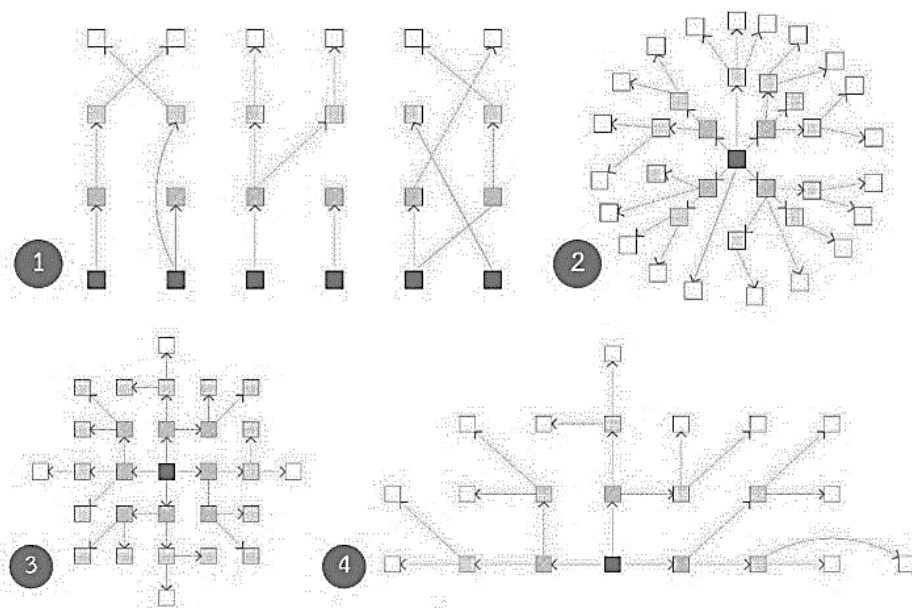
2.1.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเมืองบริวาร

การพัฒนาพื้นที่ที่เป็นแหล่งชุมชนที่นอกเหนือจากเมืองอันเป็นศูนย์กลาง คำธร กุลชล (2545) ได้ทำการศึกษาและพบว่า เมืองบริวารเป็นเมืองที่มีบทบาทสำคัญต่อเมืองหลักเป็นอย่างมาก ในแง่ของ

การเป็นพื้นที่รองรับความแออัดของประชากรในเมืองหลัก แนวคิดเมืองบริวารถูกพัฒนาและสร้างขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 และมีความเฟื่องฟูอย่างมากในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อฝ่ายอักษะพ่ายแพ้ต่อสงครามและได้เร่งทำการบูรณะและขยายชุมชนเพื่อรองรับจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากมาตรการเพิ่มประชากรของภาครัฐ วิทยาการทางแพทย์ที่ก้าวหน้า ประกอบกับการสร้างเมืองที่ก่อให้เกิดการจ้างงานทำให้เกิดการหลั่งไหลเข้ามายังแหล่งจ้างงานเป็นอย่างมาก ด้วยหน้าที่และบทบาทของเมืองบริวาร สุริยบุญญานุพงศ์ และ อัมมฤกษ์ โบราณานนท์ (2530) จึงทำการสรุปได้ความว่า เมืองบริวารเป็นเมืองที่ใช้สำหรับพักอาศัยและมีสิ่งอำนวยความสะดวกครบถ้วน ตั้งอยู่ไม่ห่างจากเมืองหลักเพื่อคอยแบ่งเบาภาระ แต่ถึงอย่างไรก็ยังคงต้องพึ่งพาความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรม เทคโนโลยี ฯลฯ จากเมืองหลักเหล่านั้นและ กฤษ เพิ่มทันจิต (2536) ได้กล่าวถึงข้อพิจารณาและองค์ประกอบสำคัญของการเป็นเมืองบริวารว่า ควรมีขนาด พื้นที่ และลักษณะทางกายภาพที่เหมาะสม ซึ่งการเกิดขึ้นของเมืองบริวารนี้จะเป็นการควบคุมขนาดของเมืองหลักและลดค่าใช้จ่ายในการแก้ปัญหาของเมือง อีกทั้งยังมีเหตุผลด้านยุทธศาสตร์คอยรองรับตลอดจนเป็นพื้นที่ที่ประกอบกิจกรรมที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของเมือง เช่น การเป็นเมืองท่า เมืองแร่ โรงงานอุตสาหกรรม ฯลฯ ทำให้เกิดการกระจายความเจริญและความสะดวกสบายสู่ เมืองบริวารและชุมชนขนาดเล็กโดยรอบด้วยเช่นกัน

การพัฒนาเมืองเมืองบริวารนั้นมีความสัมพันธ์กับทฤษฎีการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ที่พิจารณาถึงองค์ประกอบต่างๆ ที่ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานและการขยายตัวของเมือง นั่นคือทฤษฎีการแพร่กระจายทางพื้นที่ (Spread Theory) ของ Bylund (1967) ที่ได้สร้างแบบจำลองเรียกว่า “Lapland” ขึ้นในปีค.ศ. 1967 จากแนวคิดนี้ ฉัตรชัย พงษ์ประยูร (2536) ได้สรุปถึงรูปแบบการขยายตัว 4 ได้แก่ ลักษณะการตั้งถิ่นฐานเป็นแนวเส้นตรง ลักษณะการขยายตัวเป็นวงกลมซ้อนกัน ลักษณะขยายตัวเป็นเส้น และ ลักษณะการขยายตัวโดยเกิดจากอุปสรรคทางด้านกายภาพ

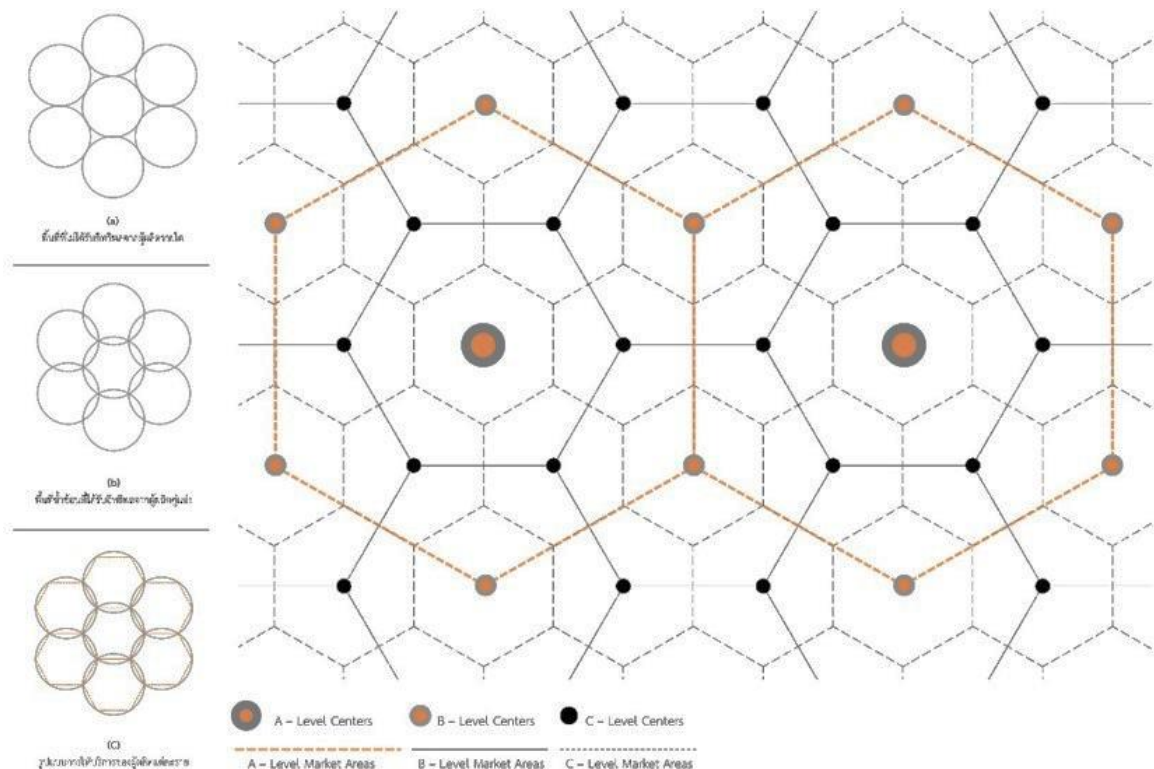
ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาพที่ 2.1 แบบจำลองการตั้งถิ่นฐานของ Bylund (1967)

ที่มา : ผู้วิจัย. ปรับปรุงจากฉัตรชัย พงษ์ประยูร, 2536.

แนวคิดเรื่องเมืองบริวารนั้นมีหลากหลายรูปแบบ แต่แนวคิดที่ได้รับการยอมรับและพัฒนาสู่รูปแบบเมืองที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนนั้น เป็นผลงานจากนักคิดชาวอังกฤษ Ebenezer Howard ที่ได้นำเสนอแนวคิด “อุทยานนคร” (Garden Cities of Tomorrow) ในปี 1898-1902 ซึ่งกำหนด กุศล (2545) ได้สรุปแนวคิดดังกล่าวว่าเป็นการนำเสนอแนวคิดในรูปแบบแม่เหล็ก 3 อัน โดยแทนค่าของการใช้ชีวิตในชนบท การใช้ชีวิตในเมือง และการใช้ชีวิตทั้งเมืองทั้งชนบทมาใช้เปรียบเทียบข้อดีข้อเสียเพื่อเสนอเป็นทางเลือกให้แก่ผู้คน ที่โดยส่วนใหญ่ผู้คนสนใจและเห็นควรกับการผนวกรวมรูปแบบการใช้ชีวิตในทั้งเมืองทั้งชนบท ทำให้เกิดการพัฒนาแนวคิดดังกล่าวออกมาในลักษณะแบบแผนที่เข้าใจได้ง่าย โดยมีข้อจำกัดด้านพื้นที่ที่ไร่ราว 24 ตารางกิโลเมตรต่อจำนวนประชากร 32,000 คน ในแต่ละเมืองพื้นที่ 1 ส่วนใจกลางเมืองจะถูกจัดสรรไว้เพื่อเป็นที่ตั้งของกลุ่มอาคารที่คอยอำนวยความสะดวกแก่พลเมือง พื้นที่ 6 ส่วนที่อยู่รอบถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ทางการเกษตรเพื่อผลิตอาหารให้แก่เมืองและเป็นแนวเขต การสัญจรระหว่างเมืองทำได้ด้วยการโดยสารรถไฟที่จะถูกจัดวางไว้ใกล้กับพื้นที่อุตสาหกรรมของเมืองที่อยู่รอบนอก นครดังกล่าวจะถูกวางตำแหน่งให้อยู่รอบเมืองหลักภายในรัศมี 16 กิโลเมตร

ภาพที่ 2.3 การจัดลำดับของศูนย์กลางชุมชนตามทฤษฎีว่าด้วยศูนย์กลางชุมชน (ซ้าย)

เขตอิทธิพลของการบริการสินค้าจากผู้ผลิตต่างๆ ในสินค้าตัวเดียวกัน (ขวา)

ที่มา : ผู้วิจัย. ปรับปรุงจาก Peter E. Lloyd & Peter Dickson, 1972.

2.2 สาเหตุ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ-สังคมที่ส่งผลต่อการพัฒนาการของเมืองบิรวารจังหวัดเชียงใหม่

ปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแอ่งที่ราบเชียงใหม่-ลำพูนนับตั้งแต่การเริ่มต้นตั้งถิ่นฐาน การอพยพย้ายถิ่นเพื่อตั้งรกรากใหม่ของกลุ่มชนต่างๆ ได้นำมาซึ่งพัฒนาการด้านวัฒนธรรม โดยอยู่ในรูปแบบการผสมผสานกับวัฒนธรรมอื่น ยังผลไปสู่โครงสร้างทางสังคมของชุมชนที่ส่งผล ต่อสถาปัตยกรรมเมืองและการขยายตัวของเมือง และองค์ประกอบโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ-สังคมในรูปแบบที่แตกต่างกันในแต่ละชุมชน ที่ประกอบขึ้นโดยมีรากฐานมาจากคติความเชื่อ นับตั้งแต่ระบบบรรพบุรุษ ซึ่งการทบทวนวรรณกรรมที่ว่าด้วยสาเหตุ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ-สังคมที่ส่งผล ต่อพัฒนาการของเมืองบิรวารจังหวัดเชียงใหม่ทั้งหมดมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

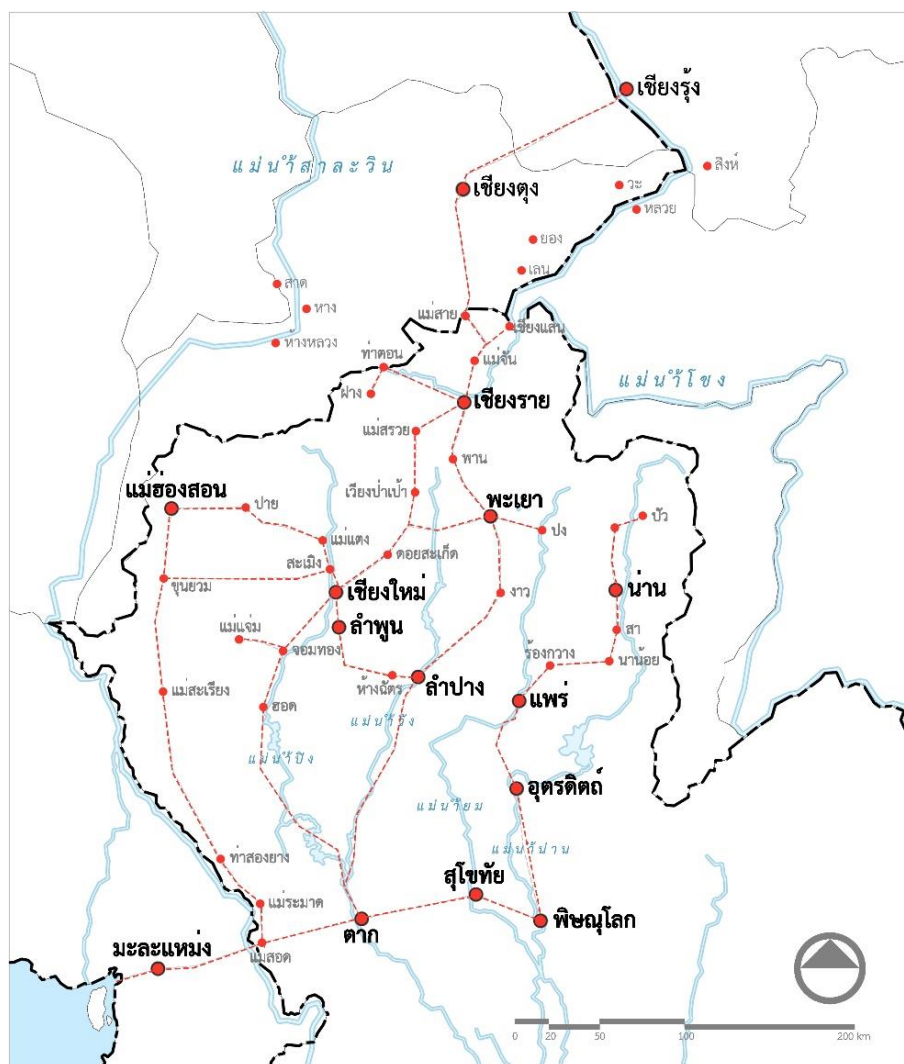
2.2.1 การตั้งถิ่นฐานและการอพยพย้ายถิ่น เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในแอ่งที่ราบ เชียงใหม่-ลำพูน อันอุดมสมบูรณ์และเหมาะแก่การเพาะปลูกมากที่สุดในพื้นที่ตอนบน เขตพื้นที่ นี้เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีพื้นฐานการดำรงชีพ ตามวิถีเกษตรกรรมการทำไร่นาและหนึ่งในนั้นคือกลุ่มชาติพันธุ์ “ไท” ซึ่งจากประวัติศาสตร์ ที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทในพื้นที่ของเมืองเชียงใหม่ประกอบกับหลักฐาน

ทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัยทั้งตำราเก่า หลักจารึกหิน คำภีร์ ฯลฯ พบว่าชาวสิบสอง-
พันนาและกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ทางเหนือของล้านนาได้อพยพเข้าออกล้านนาหรือเขตภาคเหนือ
ตอนบนของไทยอยู่หลายต่อหลายครั้ง โดยแต่ละครั้งนั้นจะมีปัจจัยที่แตกต่างกันและเมื่อผ่าน
ช่วงระยะเวลาหนึ่งกลุ่มคนเหล่านี้จึงได้ลงหลักปักฐานยังล้านนาไทยซึ่งต่อมาได้กลายเป็นภาคเหนือ
ที่เป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย การเข้าใจถึงความเป็นมาของระบบสังคม ความเชื่อ ศาสนา
เศรษฐกิจของเมืองเชียงใหม่ ตั้งแต่เริ่มกำเนิดเมืองขึ้นจะเป็นข้อมูลพื้นฐานที่เชื่อมโยงถึงกำเนิดและ
พัฒนาการของเมืองบริวารซึ่งน้อยนักที่จะมีการบันทึกไว้ สามารถสรุปได้ 4 ปัจจัยหลัก อันได้แก่

1) การตั้งถิ่นจากการแสวงหาที่ทำกิน เป็นลักษณะของการตั้งถิ่นฐานในช่วงเริ่มตั้ง
ชุมชนและเกิดขึ้นในช่วงบรรพกาลก่อนที่จะเกิดสงครามระหว่างรัฐต่างๆ ขึ้น ลักษณะ
การตั้งถิ่นฐานแบบกระจายตามแหล่งทรัพยากรสำคัญโดยเฉพาะน้ำและดำเนินไปตาม
วิถีเกษตรกรรมที่มีแนวทางการผลิตเพื่อบริโภคเองแทบทั้งหมด ระบบการปกครองอาศัย
ระบบพันนาที่ช่วยให้เกิดลักษณะการรวมกลุ่มของชุมชนเมืองแบบหลวมๆ ขึ้น อีกทั้งยังช่วย
ให้การจัดสรรทรัพยากรและการอยู่ร่วมกันเป็นไปอย่างสงบเรียบร้อย

2) การทำสงครามระหว่างรัฐและการกวาดต้อนของเจ้าเชียงใหม่ ยุคสมัยของการ
ทำสงครามที่สำคัญตั้งแต่การทำสงครามระหว่างพระเจ้าสามฝั่งแกนกับพระยาฮ่อฟ้าเมือง-
แสนหลวง ในปีพ.ศ. 1947-1948 การยกทัพเจ้าดีสิบสองพันนาของพระเจ้าดิลกราชในปีพ.ศ.
1998 และการกวาดต้อนผู้คนจากหัวเมืองทางเหนือทั้งไทใหญ่ ไทลื้อ ไทจีน ฯลฯ ของ
พระยาท้าวละตามนโยบายน “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ในปีพ.ศ. 2343 ล้วนแล้วแต่เป็นเหตุ
ที่ทำให้ผู้คนเกิดการโยกย้ายจากถิ่นฐานเดิม ซึ่งมีตั้งแต่การถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลยศึก
การเกณฑ์ไปเป็นแรงงาน ข้าราชการ หรือช่างฝีมือที่ช่วยในการพัฒนาบ้านเมือง ตลอดจนจนถึง
ผู้คนที่ลี้ภัยเข้าไปอาศัยอยู่ในป่าเขาและได้ถูกกวาดต้อนกลับเข้ามาอาศัยอยู่ภายในเมือง
ตามเดิม แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นจากหลักฐานส่วนใหญ่แล้วพบว่าการอพยพย้ายถิ่นของผู้คนนั้นมักจะ
ย้ายไปมาเป็นกลุ่มก้อนและเกิดการรวมกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันภายหลัง อันเป็นผลมาจาก
ระบบวัฒนธรรมอันแน่นเหนียวที่คอยโยงใยยึดเหนี่ยวผู้คนให้อยู่ร่วมกันได้เป็นอย่างดี
ดังจะเห็นได้จากลักษณะการอยู่ร่วมกันจะยังคงชื่อชุมชนหรือเมืองเดิมตามที่บรรพบุรุษของ
ตนนั้นเคยอยู่แต่เดิม เช่น เมืองงัว เมืองหลวย เมืองกาย เมืองแร เมืองเชียงขวาง เมืองวะ เมืองหุน
เมืองฮาย เมืองเชียงรุ่ง เมืองเชียงเจือง และเมืองลวง เป็นต้น โดยกลุ่มชาติพันธุ์ไทส่วนใหญ่
จะรวมกลุ่มกันอยู่แต่จะไม่กระจายตัวออกไปภายนอกพื้นที่ภาคเหนือ เนื่องจากข้อจำกัด
ด้านวัฒนธรรมและพื้นที่ทำกินที่มีอยู่จำกัดของอาณาจักรล้านนา

3) การอพยพมาตามเส้นทางการค้าโบราณ การเดินทางค้าขายระหว่างรัฐของชาวจีน
 ฮ่อ เจี้ยว (ไทใหญ่) ตามเส้นทางการค้าที่สำคัญระหว่าง เชียงรุ่ง-เชียงตุง-เชียงแสน-เชียงราย-
 เวียงป่าเป้า-ดอยสะเก็ด-เชียงใหม่-ลำพูน-ลำปาง-แพร่-พะเยา-น่าน ไปจนถึงเมืองมะละแหม่ง¹
 ได้ก่อให้เกิดการเชื่อมโยงเขตเศรษฐกิจภายในพื้นที่ล้านนา สิบสองพันนา พม่าและทางตอน
 ใต้ของประเทศจีนขึ้น โดยพื้นที่เหล่านี้ครอบคลุมเขตที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใน
 ภาคเหนือตอนบนแทบทั้งหมด

ภาพที่ 2.4 แผนที่การเดินทางของคาราวานพ่อค้าวัวต่างม้าต่างในพื้นที่ภาคเหนือ
 และรัฐทางตอนเหนือล้านนา

¹ ชูลิทธิ ชูชาติ. พ่อค้าวัวต่าง : ผู้บุกเบิกการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย (พ.ศ. 2398 - 2503), รายงาน
 การวิจัยได้รับการอุดหนุนจากกรมการฝึกหัดครู, 2524.

ที่มา : ผู้วิจัย. ปรับปรุงจาก ชุติทธิ์ ชูชาติ, 2545.

4) เหตุการณ์ความไม่สงบภายในและจากสภาวะสงครามโลก เหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เริ่มขึ้นในปีพ.ศ. 2483 และการอพยพครั้งล่าสุดที่เกิดขึ้นในปีพ.ศ. 2492 อันเนื่องมาจากความไม่สงบภายในประเทศภายหลังจากประเทศจีนได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบบคอมมิวนิสต์ ได้ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ไทอพยพเข้ามาในพื้นที่ล้านนามากขึ้น

2.2.2 การผสมผสานทางวัฒนธรรม การอพยพย้ายถิ่นและการตั้งถิ่นฐานใหม่ยังพื้นที่ที่ต่าง ๆ นั้นต้องอาศัยการปรับตัวค่อนข้างสูง โดยอาจก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับวิถีชีวิตและแบบแผนดั้งเดิมของชุมชนที่ส่วนใหญ่แล้วเมื่อการปรับตัวเป็นไปอย่างราบรื่นด้วยดีมักจะก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Assimilation) ที่นักมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์สามารถจำแนกออกได้เป็น 7 ประการตั้งแต่เริ่มการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับการกลมกลืนทางวัฒนธรรม² อันได้แก่ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของวัฒนธรรมที่เป็นไปในแนวทางเดียวกันกับชนชาติท้องถิ่น การเข้าไปสู่เครือข่ายสังคมอย่างกว้างขวางและเข้าไปมีความสัมพันธ์กับเจ้าของถิ่น มีการแต่งงานและผสมผสานกับท้องถิ่นอย่างเต็มที่ การพัฒนาความคิดเรื่องเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ตามแบบท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ใหม่ การได้รับการยอมรับจากเจ้าของถิ่นและไม่มีการกีดกันใดๆ การได้รับการยอมรับจากเจ้าของถิ่นโดยไม่มีทัศนคติที่เป็นอคติ และไม่มีความขัดแย้งกับท้องถิ่นในเรื่องของค่านิยมและอำนาจ ลักษณะของการกลมกลืนทางวัฒนธรรมดังกล่าวมีความเข้มข้นเป็นอย่างมากเมื่อในครั้งอดีต อีกทั้งยังขยายผลเป็นวงกว้างกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของเมืองดังจะกล่าวในบทต่อไป

จากประวัติศาสตร์ล้านนาในแง่พัฒนาการทางสังคมได้พบว่าการผสมผสานทางวัฒนธรรมนั้นเกิดขึ้นกับแทบจะทุกชุมชน ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่ย้ายเข้ามาใหม่หรือกลุ่มผู้ที่อาศัยอยู่เดิม ต่างก็มีระบบวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไปตามกลุ่มชาติพันธุ์และสังคมของตน แต่เมื่อผ่านช่วงระยะเวลาหนึ่งจะเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่เป็นผลมาจากความต้องการการเป็นที่ยอมรับและเพื่อลดความขัดแย้งกับเจ้าของถิ่นเดิมที่ตนได้ย้ายเข้ามา พัฒนาการรูปแบบทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในเขตพื้นที่ราบเชิงใหม่-ลำพูนนี้ ได้ก่อปรขึ้นเป็นอัตลักษณ์ที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไป โดยที่ยังคงรูปแบบวิถีชีวิตที่เรียบง่าย การอยู่รวมกลุ่มและความสัมพันธ์แบบเครือญาติ การนับถือญาติผู้ใหญ่ทั้งที่มีชีวิตอยู่และที่อยู่ในรูปแบบดวงวิญญาณที่คอยปกป้องรักษาลูกหลาน การนับถือและเคารพธรรมชาติถือเป็น

² ราชู ฤณาท และชุติพร วิมุกตธนนท์. ความเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชาวไทยลื้อที่เมืองแม่สาย จังหวัดเชียงราย. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยพายัพ, 2530. หน้า 2.

ผู้ให้ชีวิต ตลอดจนลักษณะการอยู่อาศัยที่สะท้อนให้เห็นผ่านสถาปัตยกรรมและรูปแบบของปลูกสร้างบ้านเรือนที่เป็นแบบสะท้อนน้ำสะท้อนบก เป็นเรือนไม้ได้ดูสูงตอรับกับลักษณะภูมิประเทศแบบที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง³

2.2.3 โครงสร้างทางสังคมของชุมชนที่ส่งผลต่อสถาปัตยกรรมเมืองและการขยายตัวของเมือง รูปแบบวัฒนธรรมได้ผ่านการหล่อหลอมจนกลายเป็นแบบแผนทางสังคมและกลายเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้การอยู่ร่วมกันของผู้คนในชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถก่อร่างสร้างตัวขึ้นภายในหน่วยเล็กที่สุด คือครอบครัวและขยายตัวออกเพื่อพัฒนาไปสู่การเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับชุมชนใกล้เคียงจนพัฒนากลายเป็นระบบพื้นฐานของชุมชนเมืองในที่สุด ซึ่งพื้นที่ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา มีรูปแบบทางวัฒนธรรมที่ถือเป็นพื้นฐานของสังคมมาช้านาน นั่นคือความเชื่ออย่างเป็นลำดับขั้น ที่มีการกำเนิดขึ้นในแต่ละหน่วยของสังคมแต่มีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ จากครัวเรือนสู่เครือญาติ จากเครือญาติสู่ชุมชน และจากชุมชนสู่เมือง เป็นลำดับขั้นอย่างมีนัยยะสำคัญ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

1) ระบบสังคมระดับครัวเรือน เป็นความเชื่อและการให้ความสำคัญของผีบรรพบุรุษของฝ่ายหญิงที่จะสืบทอดไปแบบรุ่นสู่รุ่นเรียกว่า “สายผี” ซึ่งผีหรือดวงวิญญาณบรรพบุรุษจะถูกเรียกว่า “ผีปู่ย่า” ที่เชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องรักษาลูกหลานที่เป็นผู้หญิงไปชั่วสายตระกูล สายผีเป็นเสมือนกฎระเบียบพื้นฐานภายในครอบครัวและเครือญาติที่ทำหน้าที่เป็นข้อกฎหมายที่เคร่งครัด โดยเฉพาะกรณีของการประพาศผีผีดุประเพณีที่เรียกว่า “ผีดผี” และ “เสียดผี”⁴ สายผีได้มีการให้ความสำคัญอย่างมากโดยการแสดงออกให้เห็นผ่านพิธีกรรมการเลี้ยงผีและการจัดตั้งสิ่งปลูกสร้างถาวรขนาดเล็กเพื่อเป็นที่สถานที่แห่งนี้มีดวงวิญญาณของบรรพบุรุษในสายผีเดียวกันสถิตอยู่ ขึ้นมาภายในชุมชนที่เรียกว่า “หอผี” “เสียดบ้าน” หรือ “ศาลผีปู่ย่า” ซึ่งโดยปกติแล้วผู้คนที่มีพิธีเลี้ยงผีก็มักจะเป็นคนละแวกใกล้เคียงกันและสืบนามสกุลเดียวกัน องค์ประกอบของสถาปัตยกรรมเมืองนี้เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงลักษณะทางสังคม-วัฒนธรรมที่ชัดเจนในแง่ของการตั้งถิ่นฐานและความเชื่อมโยงของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่นั้นๆ ได้เป็นอย่างดี

³ สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. น้ำ บ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2528.

⁴ “ผีดผี” เป็นการได้เสียกันของชายหญิงที่เกิดขึ้นก่อนการเข้าพิธีแต่งงานอย่างถูกต้องตามประเพณี ถือเป็นสิ่งที่ขัดต่อจารีตและเป็นการหมิ่นเกียรติเพศหญิง ฝ่ายชายต้องทำการ “เสียดผี” ให้แก่ฝ่ายหญิง โดยนั่นถือเป็นการแสดงการขอขมาต่อผีปู่ย่าของฝ่ายหญิงและเป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนโดยการแต่งงานกับฝ่ายหญิงเพื่อเป็นการรักษาเกียรติ

2) ระดับเครือข่าย ระบบการนับถือผีปู่ย่าแบบสายผีได้พัฒนาและขยายตัวมากขึ้น กลายเป็นกลุ่มเครือข่ายขนาดใหญ่ที่จะมีการรวมตัวกันขึ้นภายในชุมชน ในระบบสายผีเดียวกันนี้จะมีการจัดงานร่วมกันทุกปีคือการเลี้ยงผีเสื้อบ้าน ณ เสาหลักบ้าน ซึ่งเสาหลักบ้านนี้เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของเมืองในอดีตที่มีบทบาทความสำคัญเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ในด้านกายภาพที่เสาหลักบ้านมักเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงหมวดหลักของการสร้างบ้านแปงเมืองแล้ว ยังเป็นองค์ประกอบเมืองที่ชาวเมืองให้ความเคารพนับถือและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยมีความเชื่อว่าที่สิงสถิตย์ของเหล่าดวงวิญญาณบรรพบุรุษและเป็นศูนย์รวมของชุมชนจิตใจของผู้คนในเมืองอันเป็นที่รู้จักกันในนาม “ป้อเก๊าแม่เก๊า” เป็นการจำลองความเชื่อจากระบบผีของเมือง หรือผีเสื้อเมืองที่สถิตอยู่ ณ เสาหลักเมือง

3) ระดับชุมชน ลักษณะสังคมเกษตรกรรมที่ต้องมีการใช้แรงงานอยู่เป็นประจำ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยความช่วยเหลือเกื้อกูลของคนในสังคมที่แสดงให้เห็นผ่าน “การเอามื้อเอววัน” ชาวบ้านจึงมักเกณฑ์แรงงานจากกลุ่มเครือข่ายของตนเพื่อไปช่วยเหลือกลุ่มเครือข่ายอื่นๆ ด้วยพื้นฐานของสายผีที่แข็งแกร่งนี้เองได้ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของเครือข่ายที่เหนียวแน่นและการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในสังคม ส่งผลดีต่อภาคการผลิต เกษตรกรรมแบบยังชีพที่มักเป็นการช่วยเหลือกันทำนาทำไร่ โดยมีจุดประสงค์ในการลดต้นทุนการผลิตและการพบปะกันของกลุ่มต่างสายเครือข่าย เป็นการกระชับความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเดียวกัน อีกทั้งยังมีบทบาทสำคัญในการสร้าง พัฒนา ทำนุบำรุง องค์ประกอบพื้นฐานของสถาปัตยกรรมเมือง โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1) บ้าน ในอดีตโดยส่วนใหญ่แล้วมักมีการใช้ไม้เป็นวัสดุหลัก การปลูกสร้างเรือน การย้ายเรือน หรือแม้กระทั่งการรื้อถอน ต้องอาศัยความรู้ความชำนาญจากช่างสร้างเรือน หรือที่เรียกว่า “สล่าแปงเฮือน” ผู้ชำนาญการเฉพาะ เป็นผู้นำในการกระทำกรในแต่ละครั้ง โดยมีแรงงานที่ผ่านการระดมกันมาจากแต่ละกลุ่มเครือข่ายมาร่วมแรงกันในแต่ละครั้ง ซึ่งจะเป็นแบบนี้เช่นเดียวกันเมื่อเริ่มมีการกระทำกรกับเรือนหลังอื่นๆ

3.2) ศาสนสถาน (ส่วนใหญ่เป็นวัด) การทำนุบำรุงศาสนสถานมักจะอยู่ในรูปแบบของการระดมแรงงานเพื่อทำการเตรียมกิจกรรมร่วมกันตามวาระสำคัญต่างๆ ทั้งงานทำบุญ งานเทศกาลขนาดใหญ่ของชุมชน เช่น “งานปอยหลวง” ซึ่งเป็นงานทำบุญเพื่อเฉลิมฉลองศาสนสมบัติต่าง ๆ ก่อให้เกิดอันธกษัตริย์ต่อทั้งตนเองและครอบครัว อีกทั้งยังเป็นกิจกรรมที่ผู้คนจากชุมชนข้างเคียงมีความเต็มใจที่จะเดินทางเข้าร่วมงานดังกล่าว เนื่องจากภายในงานมีการจัดมหรสพที่ครึกครื้น

นอกเหนือจากการเป็นองค์ประกอบของเมืองที่เป็นเสาหลักด้านความศรัทธาและ
เป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนในชุมชน ยังเป็นพื้นที่ที่ทำให้เกิดการพบปะกันของผู้คน
จากต่างถิ่นอีกด้วย

3.3) ถนนและเส้นทางสัญจร การสร้างถนนและทางสัญจรในอดีตยังคงมี
อย่างจำกัดเพียงเส้นทางสำคัญที่คอยเชื่อมโยงระหว่างชุมชนเท่านั้น ภายหลังจาก
เมื่อเศรษฐกิจการค้าเริ่มมีความสำคัญกับชุมชนและเมืองมากขึ้น ผู้มีอำนาจหรือผู้นำ
ชุมชนจึงเริ่มทำหน้าที่ระดมคนในลักษณะ “หัวบ้าน” ที่เกิดจากการรวมตัวกันของ
หลายครัวเรือนและมีการส่งตัวแทนของแต่ละครัวเรือนเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละ
ครั้ง ในการพัฒนาโครงข่ายทางสัญจรเพื่อรองรับการสัญจรที่มีความถี่ของการใช้งาน
มากขึ้น

3.4) ลำน้ำขนาดเล็ก (ฮ้องเหมือง) ลำน้ำที่ถือเป็นองค์ประกอบหลักและเป็น
ปัจจัยพื้นฐานในการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ เมื่อพัฒนาการทางเกษตรได้เข้ามามี
บทบาทต่อการดำรงชีพมากขึ้น ชาวบ้านจึงได้หาแนวทางการใช้ทรัพยากรอย่างมี
ประสิทธิภาพสูงสุดและส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเมืองมากที่สุดเช่นเดียวกัน โดยหนึ่ง
ในนั้นคือวิธีการ “การตีฝาย” และ “การฮ้องเหมือง” เป็นการบำรุงรักษาโดยการขุด
ลอกลำน้ำอันเปรียบเสมือนเส้นเลือดคอยหล่อเลี้ยงพืชผลและชีวิตของคนในชุมชน
กิจกรรมดังกล่าวอาศัยการระดมแรงงานลักษณะหัวบ้านเช่นเดียวกับการสร้างและ
บำรุงถนน ซึ่งผู้เข้าร่วมกิจกรรมนี้แทบทั้งหมดจะเป็นผู้ที่ตั้งรกรากอยู่บริเวณที่ลำน้ำ
สายสำคัญพาดผ่านและมีส่วนในการใช้ประโยชน์ลำน้ำนั้น ลำน้ำที่ผู้คนต่างพึ่งพา
อาศัยและใช้ประโยชน์ทั้งอุปโภคบริโภคยังเป็นปัจจัยที่คอยเชื่อมโครงข่าย
ระหว่างชุมชนต่อชุมชนเข้าด้วยกันอีกด้วย

4) ระดับเมือง เมื่อเกิดการรวมกลุ่มของชุมชนมากขึ้นกลายเป็นชุมชนเมืองขนาด
ใหญ่ การแบ่งเขตการปกครองได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการจัดการแรงงานของชุมชนเป็นหลัก
ที่อยู่ในรูปแบบของ “หมวดวัดหมวดบ้าน” โดยหมวดวัดหมวดบ้านนี้ได้ใช้วัดเป็นศูนย์กลาง
การแบ่ง และใช้ทิศทางการไหลของน้ำในลำเหมืองเป็นเกณฑ์กำหนดลักษณะเรียกขานหมวด
กล่าวคือชุมชนที่อยู่ต้นน้ำจะเรียกว่า “หัวหมวดทางเหนือ” ส่วนชุมชนปลายน้ำจะเรียกว่า “หัว
หมวดทางใต้” สมาชิกหมวดมีราว 15-20 ครัวเรือนโดยผู้นำหมวดมักพิจารณาจากการเป็นผู้ที่
มีอริยาสัยและความสามารถในการติดต่อกับหัวหมวดอื่นๆ เป็นสำคัญ

หัวหมวดทั้งสองมีความแตกต่างกัน โดยหัวหมวดบ้านจะมีหน้าที่หลักในการดูแล
ความเรียบร้อยและกิจกรรมที่เกิดขึ้นในระดับชุมชน เช่นการสร้าง ซ่อมแซมถนน การ

ประกอบพิธีเลี้ยงผีเสื้อบ้าน เป็นต้น ส่วนหมวดวัดจะมีหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมในทางพุทธศาสนา เช่นกิจกรรมการซ่อมแซมวัด งานบุญต่างๆ เป็นต้น การทำงานของทั้งหมวดวัดและหมวดบ้านจะทำงานประสานกันอย่างบูรณาการเนื่องจากกิจกรรมที่เกิดขึ้นต้องอาศัยแรงงานจำนวนมากและงานส่วนใหญ่จะมีความเกี่ยวข้องกันไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์แบบเครือญาติและกลุ่มองค์กรของคนเมืองในอดีตนั้น มีความสำคัญในการอยู่ร่วมกันของผู้คนทุกระดับ เป็นสิ่งที่คอยสนับสนุนและค้ำจุนระบบสังคมแบบยังชีพและระบบการผลิตแบบพอเพียงเป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องมาจากความเชื่อที่ยังรำลึกถึงบรรพบุรุษของตนและธรรมชาติที่อยู่แวดล้อม ได้ส่งผลให้เกิดการทำงานร่วมกันตั้งแต่ระดับครัวเรือนไปจนถึงระดับเมือง

จากการศึกษาของณริสสร ชีรทีป (2543)⁵ พบว่าพัฒนาการลักษณะโครงสร้างทางสังคมของแต่ละชุมชนในพื้นที่แอ่งที่ราบเชิงใหม่-ลำพูนมีความคล้ายคลึงกัน ในเรื่องของการขยายตัวของชุมชน ปรากฏการณ์นี้เห็นได้ชัดเจนในช่วงประมาณปีพ.ศ. 2450 อันเป็นช่วงเวลาที่มีการขยายตัวของประชากรและความต้องการพื้นที่ทางการเกษตรสูงในอัตราที่เท่ากัน ข้อจำกัดด้านภูมิศาสตร์ได้ส่งผลกระทบต่อ การขยายตัวของชุมชน นั่นเป็นเพราะพื้นที่ส่วนใหญ่ถูกใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่แล้ว ทำให้ชาวบ้านบางส่วนเดินทางไกลออกไปเพื่อบุกเบิกที่ทำกินใหม่เป็นของตนเอง ชาวบ้านที่ต้องการสร้างบ้านเรือนใหม่จึงจำเป็นต้องไปตั้งถิ่นฐานยังพื้นที่ข้างเคียง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นยังคงรักษาความสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้องในชุมชนเดิม

2.2.4 คติความเชื่อในแง่เศรษฐกิจ-สังคม ที่ส่งผลต่อกำเนิดและพัฒนาการของเมืองเชิงใหม่ เมืองเชิงใหม่และเมืองบริวารมีพื้นฐานและการถ่ายทอดองค์ความรู้จากอดีตสู่ปัจจุบันเกี่ยวกับระบบสังคมและความเชื่อที่อาจคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันไปของรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละพื้นที่ ซึ่งจากพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันของผู้คนมักยึดถือ “คติความเชื่อ” ที่มักจะถูกนำมาเป็นกรอบกำหนดสำคัญในช่วยให้ตั้งแต่การริเริ่มตั้งถิ่นฐานตลอดจนการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมมีหลักยึดและมีเครื่องชี้นำและเป็นแนวทางที่จะช่วยให้ชุมชนหรือเมืองนั้นๆ พัฒนาไปในแนวทางที่ผู้คนหรือผู้นำต้องการ ดังจะเห็นได้จากความเชื่อที่ว่า การค้าขายและระบบเศรษฐกิจของเมืองเชิงใหม่ยังอยู่บนฐานความเชื่อที่ว่ามิชะตาเหมือนคน คือ “ชะตาเมือง” อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (2542)⁶ ได้นำเสนอว่าความเชื่อนี้มีการปฏิบัติ

⁵ ณริสสร ชีรทีป. ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทลื้อ ตำบลวงเหนือ เมืองดอยสะเก็ด เมืองเชิงใหม่ พ.ศ. 2460-2540 : ศึกษาผ่านลักษณะและเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้นำที่เป็นทางการ. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543. หน้า 58.

⁶ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. บรรยายพิเศษในวันทำบุญปล่อยข้าวสังฆ์ครบรอบเชียงใหม่ 703 ปี. 12 เมษายน 2542.

โดยการผูกดวงเมืองเพื่อเป็นการกำหนดหรือทำนายว่าเมืองจะมีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านใด และสำหรับเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองที่เลือกผูกดวงด้านเศรษฐกิจเป็นหลักจึงเป็นเมืองที่เหมาะสมแก่การค้า การขาย ทั้งนี้ยังมีการประยุกต์เอาความเชื่อและแนวทางการสร้างเมืองของคนในท้องถิ่นและบรรพบุรุษมาปรับใช้กับการวางแผนการสร้างด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากการสร้างบ้านแปงเมืองของพญามังรายในยุคเริ่มแรกที่ได้มีการลองผิดลองถูกหลายครั้งหลายครา โดยเริ่มจากการย้ายฐานการปกครองของโยนกและเชียงตุงลงมาทางใต้โดยการสร้างเวียงกุมกามในปี พ.ศ. 1836 แต่ประสบปัญหา น้ำท่วม จึงแสวงหาชัยภูมิใหม่ที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัยน้อยที่สุดและมีศักยภาพด้านเกษตรกรรมสูง ในการสร้างเมืองนั้นมีฐานความเชื่อด้านคติการสร้างเมืองโดยคำนึงถึงลักษณะชัยภูมิที่เหมาะสมแก่การดำรงชีพและการเพาะปลูกอันถือเป็นจุดเริ่มต้นของระบบเศรษฐกิจที่สำคัญในอนาคตเป็นหลักการสร้างเมืองมีหลักคิดที่จะสร้างโครงข่ายทางลักษณะเศรษฐกิจและสังคมภายในเมืองอย่างเป็นระบบ ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงแนวคิดและคติความเชื่อในช่วงของการเริ่มสร้างเมืองนั้นสามารถจำแนกออกเป็น 3 ประการ คือ

1) การสร้างเมืองในลักษณะสิ่งประดิษฐ์ (The City as Artifact) เป็นการสันนิษฐานของนักประวัติศาสตร์ผังเมืองว่าพญามังรายทรงดำริที่จะสร้างเมืองในลักษณะดังกล่าว โดยการสร้างในระยะแรกได้กำหนดผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่มีความยาวด้านละ 1,000 เมตร (500 วา) มีศูนย์กลางเมืองเป็นอินทนิล หอเสื่อบ้าน และมีการวางแนวแกนของเมืองให้เอียงไปในทิศตะวันออกเฉียงเหนือเล็กน้อย ซึ่งลักษณะการวางแนวแกนดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับคตินิยมของการสร้างบ้านชาวลัวะ กลุ่มชนเดิมที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มาก่อนหน้านี้⁷

2) แนวความคิดที่ว่าเมืองเป็นสิ่งมีชีวิต (The City as Human Organisms) จากการศึกษาของอรุณรัตน์ วิเชษฐเขียว (2538) ได้กล่าวว่าแนวคิดนี้มีความคล้ายคลึงกับแนวคิดการสร้างเมืองเชียงตุงซึ่งเป็นเมืองแรกเริ่มก่อนที่จะมีการสร้างนพบุรีศรีนครพิงค์ขึ้นเป็นเมืองใหม่และเมืองอื่นๆ ในพื้นที่ใกล้เคียงศูนย์กลางการปกครองเดิมนั้นคือมีความเชื่อว่าเมืองเป็นสิ่งมีชีวิตและมีลักษณะคล้ายคน ถือได้ว่าเป็นการนำเอาข้อดีของแนวคิดดั้งเดิมมาประยุกต์ใช้กับการสร้างเมืองใหม่ ซึ่งลักษณะทางกายภาพของเมืองจะถูกเปรียบเทียบกับสรีระและมีองค์ประกอบเหมือนคนโดยการวางทิศทางแบบหัวคือทิศเหนือและเท้าคือทิศใต้ องค์ประกอบที่สำคัญทางด้านเศรษฐกิจ-สังคมที่สำคัญของเมืองคือตำแหน่งส่วนหน้าท้องมีความหมายนัยยะบ่งบอกถึงความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ การเลี้ยงปากท้องและอาหารการ

⁷ วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, สถาปัตยกรรมเชียงใหม่. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545. หน้า 5.

กินที่เป็นพื้นฐานของการดำรงชีพ ตั้งอยู่ใจกลางเมืองหรือสามารถเรียกได้ว่า “เกตุเมือง” หรือ “พื้นที่กลางเวียง” พื้นที่กลางเวียงนี้เป็นลานกว้างเพื่อสาธารณประโยชน์และเป็นที่ตั้งของตลาดกลางเวียง หรือที่เรียกว่า “กาตลี” ที่ถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่เชื่อมเขตเศรษฐกิจสำคัญจากภายนอกสู่ภายในเมือง

3) แนวความคิดที่ว่าด้วยระบบทักษะเมือง (The City as Differentiation of Uses) ความสัมพันธ์ระหว่างเขตเศรษฐกิจสามารถเห็นความเชื่อมโยงได้อย่างชัดเจนมากขึ้นเมื่อนำเอาแนวคิดทักษะเมืองมาพิจารณาร่วมกัน กล่าวคือแนวคิดทักษะเมืองนั้นเป็นการกำหนดทิศและองค์ประกอบของเมืองต่างๆ เพื่อเป็นกรอบของประโยชน์ใช้สอยเมืองให้เป็นไปตามความต้องการของผู้ออกแบบซึ่งในยุคสมัยนั้นคือกษัตริย์ผู้ครองนคร ดังจะเห็นได้จากการกำหนดทักษะของเมืองในทศบูรพา (ทิศตะวันออก) ให้เป็นมูลเมือง (ทักษะเมืองที่ว่าด้านเศรษฐกิจการค้า) แนวแกนทิศตะวันออกเชื่อมโยงกับแม่น้ำปิงที่เป็นองค์ประกอบหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของเมืองในยุคสมัยที่มีการติดต่อค้าขายกับหัวเมืองทางเหนือ ลาว รัฐฉานของพม่าและรัฐทางตอนใต้ของจีน เชื่อมระบบการค้าเข้ากับกรุงศรีอยุธยาอันเป็นเมืองหลวงของสยาม ซึ่งติดต่อค้าขายกับชาติตะวันตก เรื่อยมาจนถึงยุคสมัยของการค้าไม้กับชาติตะวันตกโดยเฉพาะกับชนชาติอังกฤษที่เข้ามาเป็นเจ้าอาณานิคมในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายประเทศ ถือได้ว่าเป็นเส้นทางเศรษฐกิจหลักของเมืองเชียงใหม่ในช่วงยุคสมัยหนึ่ง ทั้งนี้ยังถูกกำหนดให้มีการเชื่อมโยงพื้นที่การค้าริมฝั่งแม่น้ำปิงเข้ากับพื้นที่ใจกลางเวียงด้วยถนนท่าแพและมีตลาดกลางเวียงเป็นพื้นที่ค้าขายขนาดใหญ่คอยรองรับกิจกรรมการค้าที่เกิดขึ้นระหว่างชนชั้นระดับเจ้าขุนมูลนายกับผู้คนระดับไพร่ทาสที่นำสินค้าจากนอกเมืองเข้ามาขาย ที่เป็นเช่นนี้เพราะพื้นที่ในเขตกำแพงเมืองไม่มีศักยภาพในการผลิตสินค้าทางการเกษตรได้ดีเท่าพื้นที่ภายนอกเมือง

2.2.5 องค์ประกอบของโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ-สังคมของเมืองบริวารของเมืองเชียงใหม่

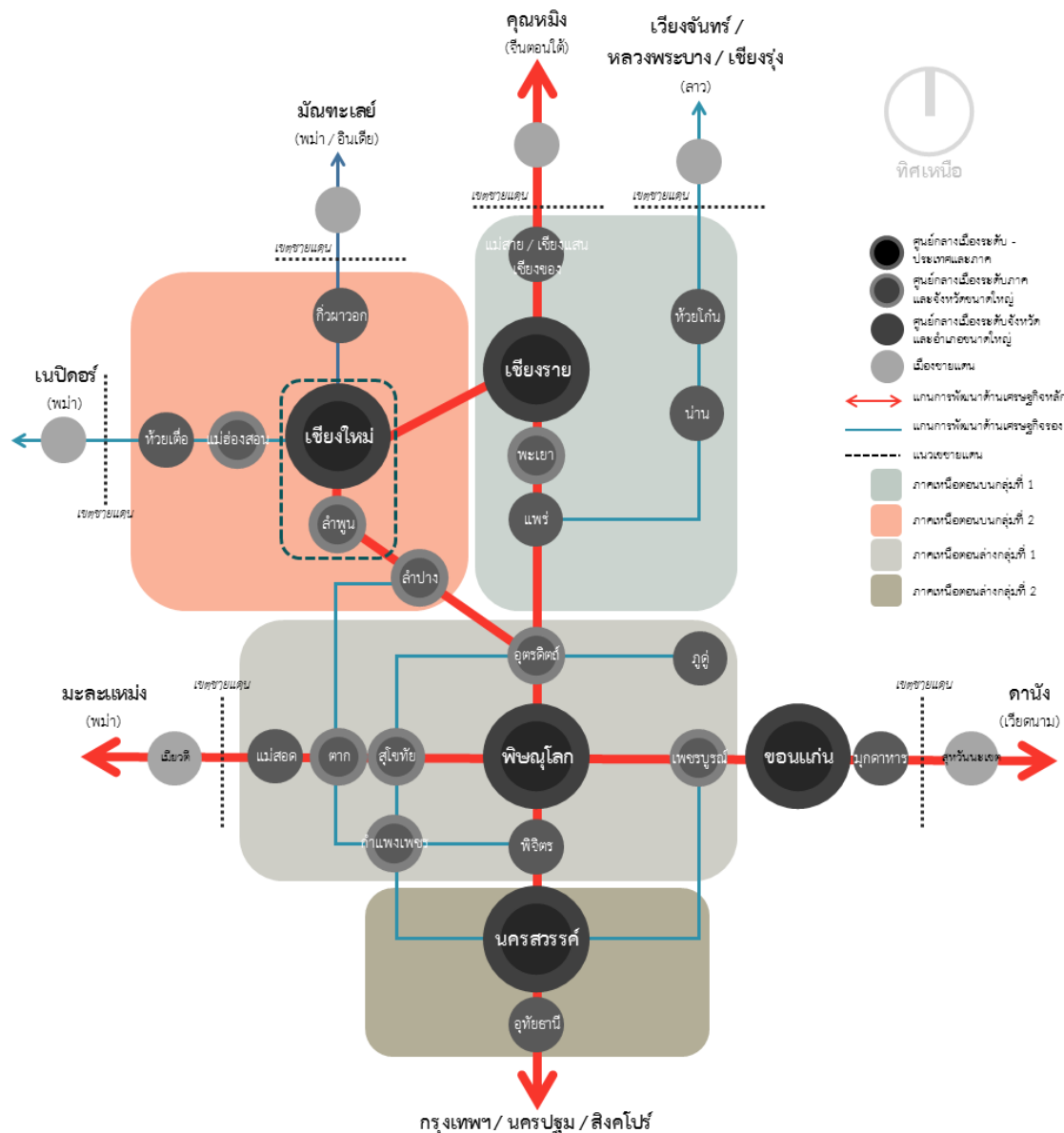
2.2.5.1 โครงสร้างนโยบายด้านการผังเมืองของเมืองเชียงใหม่ จากการศึกษาของ - ญัตติทธิ ศรีนุรักษ์, ศันสนีย์ กระจ่างโหม และจันทร์จิรา สุขไหว (2557)⁸ การกำหนดผัง

⁸ ญัตติทธิ ศรีนุรักษ์, ศันสนีย์ กระจ่างโหม และจันทร์จิรา สุขไหว, รายงานฉบับสมบูรณ์ ผังเมืองและความมั่นคงทางอาหาร : การศึกษาการขยายตัวของเมืองที่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่เกษตรกรรม. (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2557), หน้า 2-21 – 2-33.

ภาคเหนือ ที่สำนักผังเมืองดำเนินการจัดทำแผนนำร่องระยะยาวถึงปี พ.ศ. 2600 ถูกใช้เป็น
ตัวกำหนดแนวคิดการวางระบบเมืองตามกลุ่มพื้นที่และส่งผลกระทบต่อผังระดับย่อยอื่นๆ ซึ่งผังเมือง
รวมเมืองเชียงใหม่ ก็ได้รับผลมาจากการกำหนดให้เชียงใหม่เข้าไปเป็นจังหวัดศูนย์กลางของ
ภาคเหนือ และมีการวางเส้นทางการเชื่อมโยงบทบาทหน้าที่ไปในแต่ละเมือง โดยมีปลายทาง
อยู่ที่ประเทศเพื่อนบ้านที่มีอาณาเขตติดต่อกัน เส้นสายของระบบเศรษฐกิจจะอาศัยความ
เชื่อมโยงกันของข้อได้เปรียบทางศักยภาพที่แต่ละเมืองมีและจะก่อให้เกิดประโยชน์ซึ่งกัน
และกัน โดยมีเมืองเชียงใหม่เชื่อมเมืองเศรษฐกิจของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบนกลุ่มที่ 1
เข้ากับกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่างกลุ่มที่ 1 เข้าด้วยกัน และเมืองเชียงใหม่ถือเป็นหมุด
หมายสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจระดับชาติ นั่นเป็นเพราะเชียงใหม่มีเขตติดต่อทางด้าน
การค้ากับพม่าทางด้านทิศตะวันตกและทิศเหนือของเมือง ซึ่งสามารถเชื่อมโยงเส้นทางการค้า
ไปถึงอินเดียได้ ทั้งยังสามารถเชื่อมเส้นทางเศรษฐกิจไปยังทางตอนใต้ของประเทศไทยผ่านตัว
เมืองเชียงรายได้ด้วยเช่นกัน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาพที่ 2.5 แนวความคิดการวางระบบเมืองของผังภาคเหนือตามกลุ่มพื้นที่
ที่มา : ผู้วิจัย. ปรับปรุงจาก สำนักโยธาธิการและผังเมือง, 2555.

นโยบายของกระทรวงมหาดไทย ร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ ก่อนการประกาศใช้ผังเมืองรวมระดับจังหวัด ได้มีการวางผังตามแนวความคิดของผังโครงสร้างจังหวัด โดยมุ่งเน้นให้เชียงใหม่เป็นเมืองแห่งวัฒนธรรมล้านนา มีความโดดเด่นในด้านบริการการท่องเที่ยว มีระบบการเกษตรที่มีประสิทธิภาพ และเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการคมนาคม เชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงและเอเชียใต้ ภายหลังจากนั้นจึงได้มีการจัดทำผังเมืองรวมเชียงใหม่ ที่มีแนวคิดในการกำหนดย่านของการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทต่างๆ ในระดับจังหวัด การกำหนดพื้นที่ระดับชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นกลุ่มเพื่อสะดวกต่อการลงทุนระบบสาธารณูปโภคของรัฐ การวางโครงข่าย

การคมนาคมขนส่ง โดยทั้งหมดตั้งอยู่บนฐานการพัฒนาโดยคำนึงถึงทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ซึ่งผังเมืองรวมจังหวัดเชียงใหม่ฉบับแรกนี้ถูกประกาศใช้เมื่อ เดือนเมษายน พ.ศ. 2455

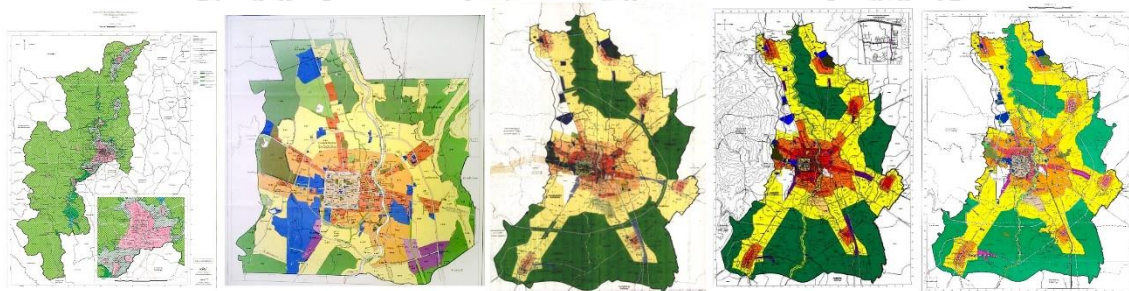
ต่อมาในปี พ.ศ. 2508 เชียงใหม่ได้มีการใช้แนวคิดการออกแบบวางผังเมืองสมัยใหม่ (Modern City Planning) ที่แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2512 โดยเป็นการประเมินการเติบโตของชุมชนเมืองเชียงใหม่ในอีก 20 ปี ข้างหน้า (พ.ศ. 2532) ครอบคลุมพื้นที่ 29.2 ตารางกิโลเมตร แต่ยังไม่มียกเว้นใช้ทางกฎหมาย จนต่อมาเมื่อได้มีการประกาศใช้ พ.ร.บ.การผังเมือง พ.ศ. 2518 สำนักผังเมืองจึงได้ดำเนินการจัดทำผังเมืองรวมเมืองเชียงใหม่ขึ้นในปี พ.ศ. 2520 ครอบคลุมพื้นที่ 100 ตารางกิโลเมตร โดยกินพื้นที่เมืองเมือง 16 ตำบล และเมืองบริวาร อันได้แก่ เมืองแมริม 1 ตำบล คือพื้นที่ ต.ดอนแก้ว และเมืองสันทราย 3 ตำบล อันได้แก่ ต.หนองจ่อม ต.สันทรายน้อย และ ต.สันพระเนตร กลายมาเป็น “ผังเมืองรวมเชียงใหม่ พ.ศ. 2532” ที่ถือเป็นผังเมืองรวมฉบับแรกของเมืองเชียงใหม่ ที่ถูกประกาศเป็นกฎกระทรวงใช้บังคับผังเมืองรวมในปี พ.ศ. 2529 โดยผังเมืองรวมฉบับนี้มีนโยบายสำคัญในการมุ่งพัฒนาให้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางทางการค้า การบริการของภาคเหนือ ส่งเสริมสถานที่ท่องเที่ยว การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และงานหัตถอุตสาหกรรมชุมชน ตามแนวทางที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5-6 รวมไปถึงการพัฒนาระบบสาธารณูปการให้เพียงพอและได้มาตรฐาน

ภายหลังเมืองเชียงใหม่ได้ขยายตัวมากกว่าเขตผังเมืองเดิมที่ได้กำหนดไว้ จึงทำให้สำนักผังเมืองดำเนินการปรับปรุงผังเดิม เป็นผังเมืองรวมจังหวัดเชียงใหม่ ปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2532 โดยมีจุดประสงค์ในการกำหนดให้เกิดเมืองบริวารที่เป็นเมืองศูนย์กลางขนาดรอง ในการให้บริการต่างๆ แก่ประชาชนในเขตพื้นที่เมืองรอบนอกและชนบทอันห่างไกล และช่วยลดความแออัดของเมืองเชียงใหม่ลง โดยยังคงการดำเนินงานตามนโยบายหลักตามเดิม ด้านผังการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเมืองเชียงใหม่ยังคงไม่มีความเปลี่ยนแปลงมากนัก หากแต่พื้นที่ของเมืองรอบนอก โดยเฉพาะเมืองบริวารกลับได้รับการวางแผนผังโครงข่ายการคมนาคมขนส่ง เพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชนเมืองในอนาคตและเพิ่มขีดความสามารถในการเข้าถึงพื้นที่ที่ถนนตัดผ่าน โดยการตัดถนนวงแหวนรอบพื้นที่เมืองเดิม การขยายพื้นที่ 430 ตารางกิโลเมตร ในผังเมืองรวมจังหวัดเชียงใหม่ ปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2532 นี้ ครอบคลุมพื้นที่เมืองเมือง 16 ตำบล และเมืองบริวาร อันได้แก่

- เมืองแมริม 4 ตำบล คือ ต.แมริมใต้ ต.ดอนแก้ว ต.แม่สา ต.เหมืองแก้ว
- เมืองสันทราย 7 ตำบล คือ ต.หนองหาร ต.ป่าไผ่ ต.หนองจ่อม ต.สันทรายหลวง ต.สันนาเม็ง ต.สันทรายน้อย ต.สันพระเนตร
- เมืองดอยสะเก็ด 1 ตำบล คือ ต.สันปูเลย

- เมืองสันกำแพง 2 ตำบล คือ ต.สันกลาง ต.ต้นเปา
- เมืองสารภี 11 ตำบล คือ ต.ไชยสถาน ต.ท่าวังตาล ต.หนองผึ้ง ต.ป่าบาง ต.ยางน่อง ต.ชมพู ต.ดอนแก้ว ต.หนองแฝก ต.สารภี ต.ข้าวมุง ต.ท่ากว้าง
- เมืองหางดง 8 ตำบล คือ ต.หนองควาย ต.สบแม่ข่า ต.สันผักหวาน ต.น้ำแพร่ ต.บ้านแหวน ต.หางดง ต.ขุนคอง ต.หนองแก้ว

เมื่อผังเมืองรวมจังหวัดเชียงใหม่ ปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2532 ครอบคลุมการบังคับใช้ตามกฎหมายเมื่อ พ.ศ. 2537 จึงได้มีการปรับปรุงครั้งที่ 2 ขึ้น และมีอายุการบังคับใช้ตามกฎหมาย 5 ปี (พ.ศ. 2542-2547) โดยยังคงภาพใหญ่ของสาระหลักด้านนโยบายและการใช้พื้นที่ไว้ เมื่อผังเมืองรวมจังหวัดเชียงใหม่ ปรับปรุงครั้งที่ 2 หหมดอายุลง ได้มีการประกาศใช้ผังเมืองรวมจังหวัดเชียงใหม่ ปรับปรุงครั้งที่ 3 ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2556 ที่มีการเพิ่มเนื้อหาในด้านการควบคุมความสูงอาคารในบางพื้นที่ และการเพิ่มข้อกำหนดผังแบบใหม่ โดยยังคงครอบคลุมพื้นที่เท่ากับเมื่อครั้งยังเป็นผังเมืองรวมจังหวัดเชียงใหม่ ปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2532

ภาพที่ 2.6 พัฒนาการของผังเมืองรวมจังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ 2455-2556

ที่มา : สำนักโยธาธิการและผังเมือง, 2559.

ตลอดช่วงพัฒนาการของผังเมืองรวมจังหวัดเชียงใหม่ ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินของเมืองอย่างต่อเนื่อง โดยในระหว่างปี พ.ศ. 2549-2553 มีการเจริญเติบโตของจำนวนประชากรและเกิดการขยายพื้นที่เมือง ทำให้พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้างมีเนื้อที่เพิ่มขึ้นรวมแล้วกว่า 87,251 ไร่ พื้นที่ป่าไม้ลดลงเหลือ 693,139 ไร่ เนื่องจากการแปรสภาพไปเป็นพื้นที่ทำไร่หมุนเวียน อีกทั้งยังเป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร⁹ พื้นที่ทางการเกษตรเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2549 รวม 516,345 ไร่ อันเป็นผลมาจากความต้องการใช้พืชไร่พืชสวนในอุตสาหกรรมอาหาร

⁹ กรมพัฒนาที่ดิน. รายงานผลการสำรวจ/ปรับปรุงแผนที่สภาพการใช้ที่ดินรายจังหวัด. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://olp101.1dd.go.th/luse1/report_research.php 17 สิงหาคม 2557.

อุตสาหกรรมอาหารสัตว์ และอุตสาหกรรมเอทานอล ฯลฯ ผลที่ตามมาคือการพัฒนาระบบชลประทานสายหลักที่วิ่งพาดผ่านด้านทิศตะวันตกของเมือง ในแนวทิศเหนือ-ใต้ ที่โดยส่วนใหญ่แล้วเป็นการผันน้ำจากเขื่อนและอ่างเก็บน้ำที่อยู่บริเวณทางด้านตอนเหนือและทางตะวันออกเฉียงเหนือของเมือง ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งต้นน้ำแสดงให้เห็นอย่างชัดเจน โดยพื้นที่ดังกล่าวล้วนแล้วแต่เป็นแหล่งเกษตรกรรมที่เหมาะสมสำหรับการทำนาข้าว ที่โดยส่วนใหญ่แล้วอยู่ในเขตพื้นที่เมืองแมริม เมืองสันทราย และเมืองคอยสะเก็ด ส่วนทางตอนใต้ของเมืองเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำพืชสวน การกำหนดพื้นที่ประโยชน์ใช้สอยของผังเมืองรวมเมืองเชียงใหม่ จึงทำการระบุพื้นที่เกษตรกรรมออกเป็น 4 ส่วนใหญ่ๆ คือ พื้นที่ทางตอนเหนือบริเวณเมืองแมริม เมืองสันทราย พื้นที่ทางตะวันออกบริเวณชุมชนแม่ใจ และเมืองสันกำแพง พื้นที่ทางตอนใต้บริเวณเมืองสารภี เมืองหางดง และพื้นที่บริเวณคันคลองชลประทานเมืองหางดง¹⁰

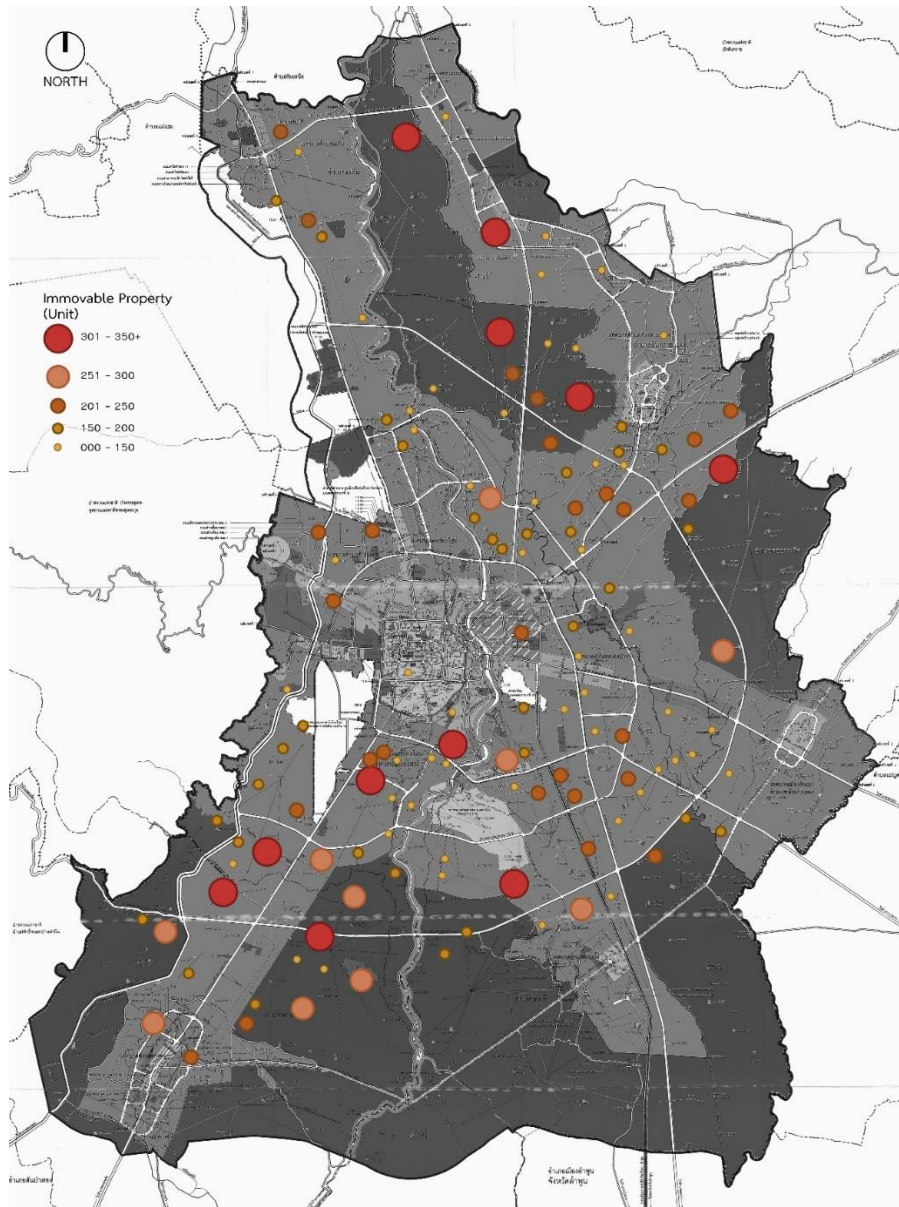
นอกจากนี้การเติบโตทางด้านเศรษฐกิจของเมืองยังก่อให้เกิดการลงทุนทางด้านธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ ที่ขยายตัวไปยังเมืองบิหารและพื้นที่ทางการเกษตรโดยรอบ โดยเฉพาะการขยายตัวตามถนนวงแหวนด้านทิศตะวันออกและทิศใต้ของตัวเมืองทั้งในพื้นที่เขตเมืองสันทราย เมืองสารภี และเมืองหางดง¹¹ ซึ่งจากข้อมูลการจดทะเบียนและการออกใบอนุญาตอาคารอยู่อาศัยภาคเหนือแนวราบรายปี เมื่อหากเปรียบเทียบกันแล้วพบว่า เชียงใหม่เป็นเมืองที่มีการขยายตัวของอสังหาริมทรัพย์มากที่สุดในพื้นที่เขตภาคเหนือ โดยมีค่าการเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ย 9,000-10,000 หน่วยต่อปี ต่างจากจังหวัดอื่นๆ ที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 400-2,000 หน่วยต่อปี¹² โดยฉัฐสิทธิ์ ศรีนุรักษ์, ศันสนีย์ กระจ่างโหม และจันทร์จิรา สุขไหว (2557)¹³ ได้ทำการสรุปและรวบรวมการกระจายตัวของโครงการอสังหาริมทรัพย์ทั่วพื้นที่เมืองเชียงใหม่ ที่โดยส่วนใหญ่แล้วจะมีการตั้งโครงการบริเวณพื้นที่เมืองบิหาร

¹⁰ ฉัฐสิทธิ์ ศรีนุรักษ์, ศันสนีย์ กระจ่างโหม และจันทร์จิรา สุขไหว, รายงานฉบับสมบูรณ์ ผังเมืองและความมั่นคงทางอาหาร : การศึกษาการขยายตัวของเมืองที่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่เกษตรกรรม. (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2557), หน้า 5-10 อ้างถึง ปรชมาศ ลัษณานนท์, 2557.

¹¹ ศูนย์บริการข้อมูลการคาดการณ์การลงทุนจังหวัดเชียงใหม่. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://tisccm.moc.go.th/tisc/content.aspx?file_upload_id=2693&page_num=17 สิงหาคม 2557.

¹² ศูนย์บริการข้อมูลการคาดการณ์การลงทุนจังหวัดเชียงใหม่. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://tisccm.moc.go.th/tisc/content.aspx?file_upload_id=2693&page_num=124 กันยายน 2556 .

¹³ ฉัฐสิทธิ์ ศรีนุรักษ์, ศันสนีย์ กระจ่างโหม และจันทร์จิรา สุขไหว, รายงานฉบับสมบูรณ์ ผังเมืองและความมั่นคงทางอาหาร : การศึกษาการขยายตัวของเมืองที่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่เกษตรกรรม. (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2557), หน้า 5-9.

ภาพที่ 2.7 การกระจายตัวของโครงการอสังหาริมทรัพย์ในพื้นที่เมืองเชียงใหม่และเมืองบริวาร
ที่มา : ผู้วิจัย, ปรับปรุงจาก ญัฐสิทธิ์ ศรีนุรักษ์, ศันสนีย์ กระจำโนม และจันทร์จิรา สุขไหว, 2557.

2.2.5.2 เมืองบริวารและชุมชนการค้าในอดีต จากการศึกษาของวิฑูรย์ เหล็กรุ่งเรือง (2545) ได้กล่าวถึงการออกแบบเวียงโบราณรอบเวียงเชียงใหม่ในยุคเริ่มแรก โดยมีการจัดวางเมืองบริวารที่โดยส่วนใหญ่แล้วจะมีรูปทรงเมืองแบบเรขาคณิตทั้งสี่เหลี่ยมจัตุรัสและวงกลมให้สัมพันธ์กับองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมเมืองที่สำคัญที่โดยส่วนใหญ่แล้วมักเป็นศาสนสถานประเภทวัด โดยอาศัยการจัดระเบียบแบบแนวแกนหลัก (Main Axis) โดยมีความเอียงอยู่ราว 5 องศาตามทิศตะวันออก

อาณาจักรใหญ่ เป็นเหตุผลที่ทำให้มีเวียงใหญ่น้อยอยู่โดยรอบเวียงหลักซึ่งทำหน้าที่อันแตกต่างกัน เช่น ช่วยป้องกันข้าศึก เป็นที่ประทับของกษัตริย์หรือชนชั้นปกครอง เป็นต้น ประกอบด้วยเวียง 5 แห่งคือ เวียงเชียงใหม่ เวียงสวนดอก เวียงเจ็ดลิน เวียงบัว เวียงกุมกาม และอ่างเก็บน้ำโบราณ

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มเมืองโบราณกระจายอยู่ทั่วตัวเมืองหลัก ซึ่งแต่เดิมนั้นเป็นเขตรอบนอกของแคว้นหริภุญชัย มักตั้งอยู่บนสาขาของแม่น้ำปิงรวมทั้งเมืองที่ปัจจุบันกลายเป็นเมืองบริวารของเมืองเชียงใหม่ อันได้แก่

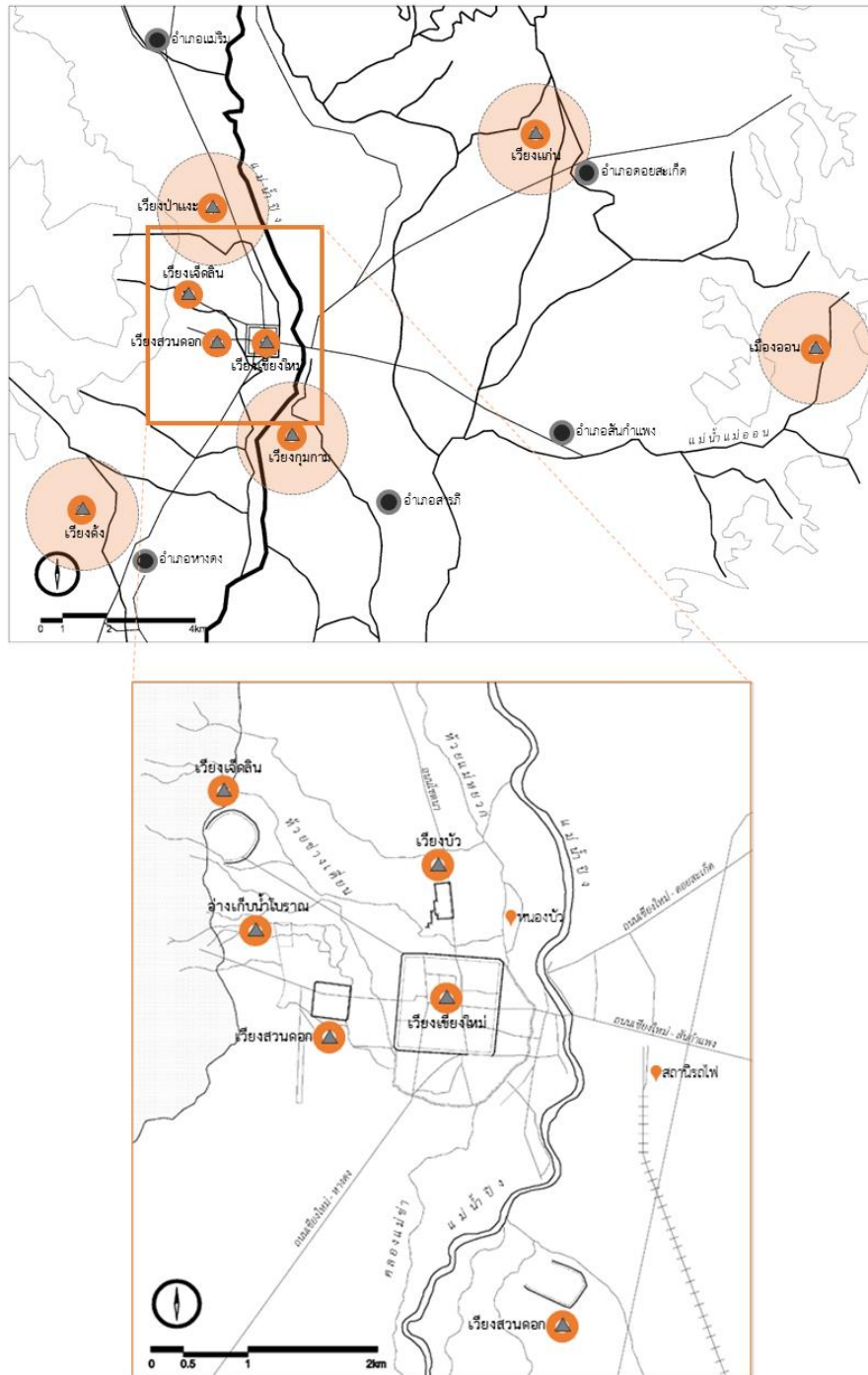
1) เวียงป่าแะ ตั้งอยู่บนตำบลคอนแก้ว เมืองแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศเหนือประมาณ 7 กิโลเมตร ด้วยลักษณะทางกายภาพของเมืองที่เป็นช่องแคบปากทางเข้าเมืองและด้วยเหตุผลทางยุทธศาสตร์เวียงป่าแะจึงมีหน้าที่ด้านความมั่นคงทางการรบ

2) เวียงแก่น ตั้งอยู่ที่บ้านหลวงเหนือ เมืองคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ มีความเชื่อว่าเป็นสถานที่ประสูติของพญาสามฝั่งแกน มีแม่น้ำกวคอยหล่อเลี้ยงชุมชนและในยุคสมัยต่อมาจึงได้พัฒนาการกลายเป็นเมืองขึ้น

3) เวียงคัง ตั้งอยู่หมู่ที่ 12 ตำบลหางดง เมืองหางดง จังหวัดเชียงใหม่พื้นที่เวียงตั้งอยู่บนเนินสามารถมองเห็นพื้นที่นอกเวียงได้โดยรอบลักษณะของเวียงจึงเหมาะแก่การเป็นป้อมปราการ

4) เมืองออน เป็นชุมชนเมืองที่ตั้งอยู่ตามแนวยาวของลำน้ำแม่ออนในเขตเมืองสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ในสมัยหริภุญชัยพื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะสภาพพื้นที่แห้งแล้งและขึ้นกับเมืองหริภุญชัย กระทั่งอ้ายฟ้าได้เสนอให้สร้างเมืองเชื่อมระหว่างแม่น้ำปิงและแม่น้ำกวเพื่อให้นำน้ำมาใช้สอยภายในเมือง นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งหัตถอุตสาหกรรมที่ยิ่งใหญ่มาช้านานดังเช่นปรากฏหลักฐานการขุดพบแหล่งเครื่องถ้วยสันกำแพงกว่า 83 แห่ง

5) เวียงกุมกาม ตั้งอยู่หมู่ที่ 11 ตำบลท่าวังตาล เมืองสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เป็นชุมชนโบราณที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นราชธานีแห่งใหม่แทนที่เวียงหริภุญชัย มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17 มีหน้าที่เป็นที่ประทับพักผ่อนของกษัตริย์ราชวงศ์มังราย และเป็นเมืองหน้าด่านทางตอนใต้ของเชียงใหม่

ภาพที่ 2.9 ที่ตั้งเมืองบริวารของเมืองเชียงใหม่ในอดีต
ที่มา : ผู้วิจัย. ปรับปรุงจาก สรัสวดี อ๋องสกุล, 2539.

2.2.5.2 เส้นทางการค้าและโครงสร้างการคมนาคมขนส่ง จากการศึกษาของวิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง (2545) ทำให้ทราบถึงพลวัตของรูปแบบโครงสร้างการคมนาคมทางบกของเมืองเชียงใหม่ ที่ไม่เพียงแต่เป็นปัจจัยหลักให้เกิดการขยายตัวของเมือง แต่ยังถือเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านภูมิทัศน์เมืองที่สำคัญ กล่าวคือในช่วงสมัยเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ (เชย

กัลยาณมิตร) ผู้ซึ่งดำเนินนโยบายการพัฒนาคลองร่องน้ำ รวมถึงการตัดถนนหนทางและการปรับปรุงถนนหลวง เพื่อให้ความร่มรื่นแก่ชาวบ้านที่สัญจรไปมา ที่เรียกว่า "น้ำต้องกองต่ำ" รวมทั้งการปลูกไม้หมากเมืองขึ้นตลอดสองข้างถนน¹⁴ โดยจากเดิมที่เป็นทางเท้าและทางสัญจรของวัวต่างม้าต่างสัตว์เทียมเกวียนได้มีการตัดถนนเพื่อรองรับการคมนาคมขนส่งที่ทันสมัย ตั้งแต่จักรยานยนต์จนกระทั่งรถยนต์โดยสารที่นับวันมีจำนวนมากยิ่งขึ้น โดยการพัฒนาเส้นทางคมนาคมนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อเชื่อมโยงเขตการค้าระหว่างตัวเมืองกับพื้นที่ข้างเคียง 5 เส้นทางด้วยกัน คือ

1) ทิศเหนือ เป็นเส้นทางไปยังเมืองแมริม เมืองเชียงดาว เมืองไชยปราการ และเมืองฝาง ใช้ติดต่อค้าขายกับพ่อค้าชาวฮ่อและชาวไทใหญ่

2) ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นเส้นทางไปยังเมืองดอยสะเก็ด และเมืองเวียงป่าเป้า ใช้ติดต่อค้าขายกับพ่อค้าชาวเชียงแสน ชาวเชียงรายชาวฮ่อ (จีนยูนนาน) กลุ่มพ่อค้าชาวไท และมีการปลูกต้นประดู่ตลอดแนวถนน

3) ทิศตะวันออก เป็นเส้นทางที่อาศัยการค้าขายทางน้ำโดยสินค้าส่วนใหญ่มาจากเมืองมะละแหม่งและเมืองระแหง (ปัจจุบันคือจังหวัดตาก) และเส้นทางกรุงเทพ-เมืองปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งมีการนำสินค้าเข้ามาค้าขายแลกเปลี่ยนจากฝั่งท่าแม่น้ำปิง ตลอดจนเส้นทางคมนาคมทางบกจากเมืองต่างๆ ในรัฐฉาน สิบสองพันนา เมืองหลวงพระบาง ผ่านเส้นทางบ้านสันป่าข่อยและบ้านบวกรกไปยังเมืองสันกำแพง

4) ทิศใต้ เป็นเส้นทางไปยังเมืองสารภีและจังหวัดลำพูน ใช้ติดต่อค้าขายกับพ่อค้าชาวลำปาง และมีการปลูกต้นยางตลอดแนวถนน

5) ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ เป็นเส้นทางไปยังเมืองหางดง เมืองจอมทองและเวียงป่าซาง ใช้ติดต่อค้าขายกับชาวจีนและชาวม่าน (พม่า) และมีการปลูกต้นจี่เหล็กตลอดแนวถนน

เส้นทางการค้าในอดีต เป็นปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายการค้าและตลาดในพื้นที่เมืองเชียงใหม่ขึ้นในเวลาต่อมา ซึ่งจากการศึกษาของรังสรรค์ จันต๊ะ (2552)¹⁵ พบว่าพื้นที่ต่างๆ

¹⁴ เรื่องเล่าจากล้านนาตอนที่ 30 (ข้างเนิ้ง). (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก

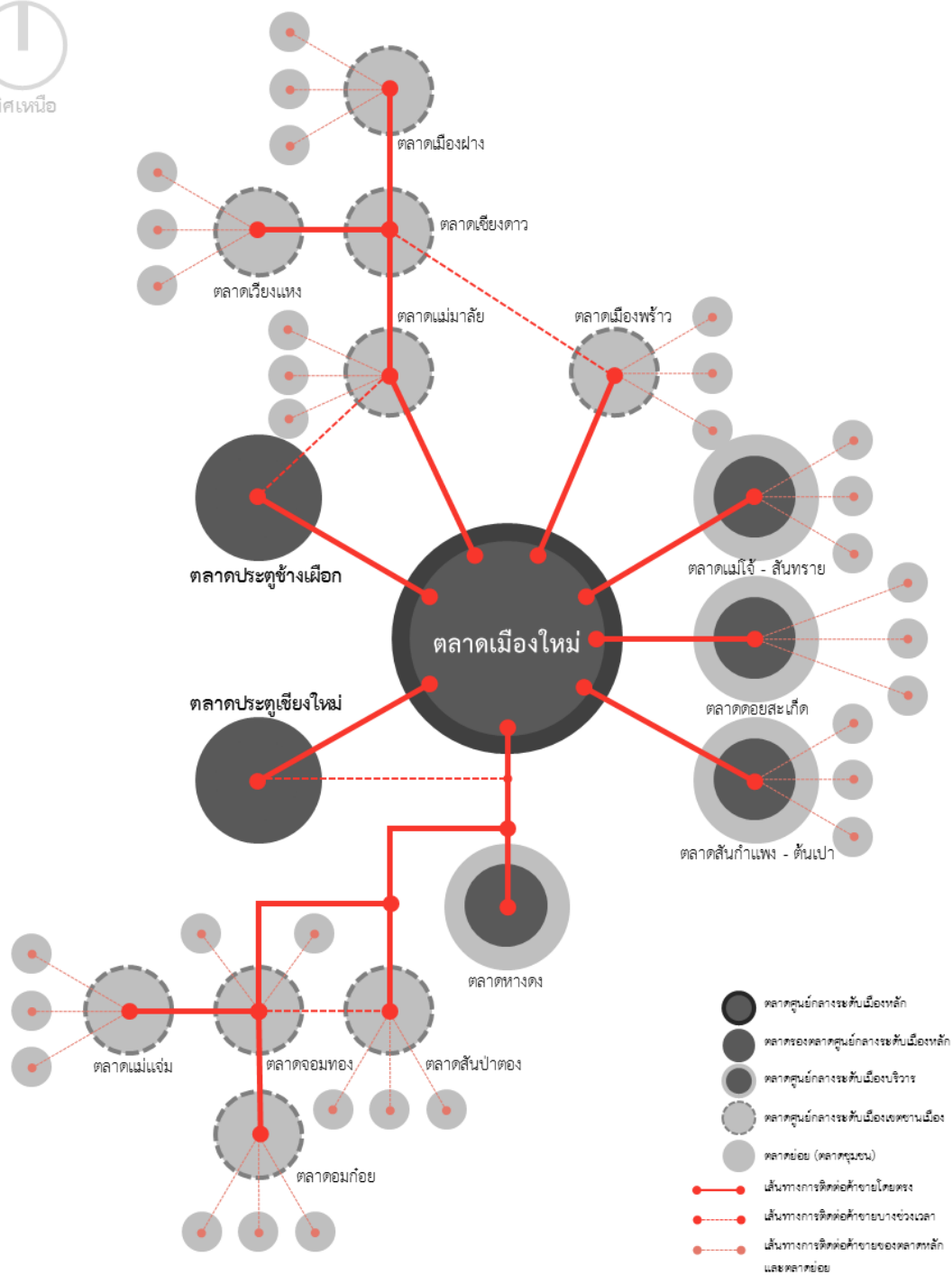
: <http://topicstock.pantip.com/lumpini/topicstock/L2418924/L2418924.html> 17 เมษายน 2558.

¹⁵ รังสรรค์ จันต๊ะ, บ้าน โหล่ง และเมือง เขตความสัมพันธ์บนฐานเศรษฐกิจและวัฒนธรรมชุมชน ในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูนตอนบน. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์ธารปัญญา, 2552.

ในเขตเมืองเชียงใหม่ โดยส่วนใหญ่แล้วแต่เป็นแหล่งเกษตรกรรม ที่นอกเหนือจากข้าวแล้ว พืชไร่ พืชสวนซึ่งเป็นผลผลิตส่วนใหญ่ ได้มีการขนถ่ายเข้ามายังตลาดเมืองใหม่ เพื่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า จำพวกอาหารและผักสดในรูปแบบเหมาซื้อในปริมาณมาก ก่อนจะมีการนำสินค้าจากตลาดเมืองใหม่ มาขายกระจายสู่ตลาดท้องถิ่นในภายหลัง โดยพื้นที่ค้าขายในเมืองเชียงใหม่ประเภทตลาด สามารถ จำแนกออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่

- 1) ตลาดศูนย์กลางระดับเมืองหลัก เป็นตลาดอันเป็นจุดศูนย์กลางทางการค้าขนาดใหญ่ของเมือง โดยในที่นี้หมายถึงตลาดเมืองใหม่ สถานที่ซึ่งเป็นจุดรวมและกระจายกลับไปยังตลาดท้องถิ่น
- 2) ตลาดรองตลาดศูนย์กลางระดับเมืองหลัก คือตลาดที่ทำหน้าที่รองรับความต้องการพื้นที่การค้านอกเหนือจากตลาดหลัก ซึ่งอยู่ในพื้นที่เขตเมืองเช่นกัน อันได้แก่ตลาดประตูเชียงใหม่ และตลาดประตูช้างเผือก
- 3) ตลาดศูนย์กลางระดับเมืองบริวาร คือตลาดศูนย์กลางประจำเมืองที่อยู่โดยรอบเมืองหลัก ซึ่งเป็นจุดที่มีการรับส่งสินค้าจากเมืองหลักโดยตรง ตัวอย่างเช่น ตลาดดอยสะเก็ด ตลาดสันทราย-แม่โจ้ และตลาดสันกำแพง-ตันเปา เป็นต้น
- 4) ตลาดศูนย์กลางระดับเมืองเขตชานเมือง เป็นตลาดที่ตั้งอยู่ในย่านเศรษฐกิจของเมืองที่อยู่รอบนอกเขตเมืองหลัก เช่น ตลาดแม่มาลัย ตลาดแม่แตง ตลาดเชียงดาว เป็นต้น
- 5) ตลาดย่อย (ตลาดชุมชน หรือ กาดก๋อม) เป็นตลาดขนาดเล็กที่กระจายตัวอยู่ในทุกชุมชน ทุกหมู่บ้าน รูปแบบตลาดมีความแตกต่างกันไปแล้วแต่บริบท ทั้งแบบถาวรหรือชั่วคราวที่มีการกำหนดช่วงเวลาในการค้า เช่น ตลาดเช้า ตลาดเย็น หรือตลาดนัด เป็นต้น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

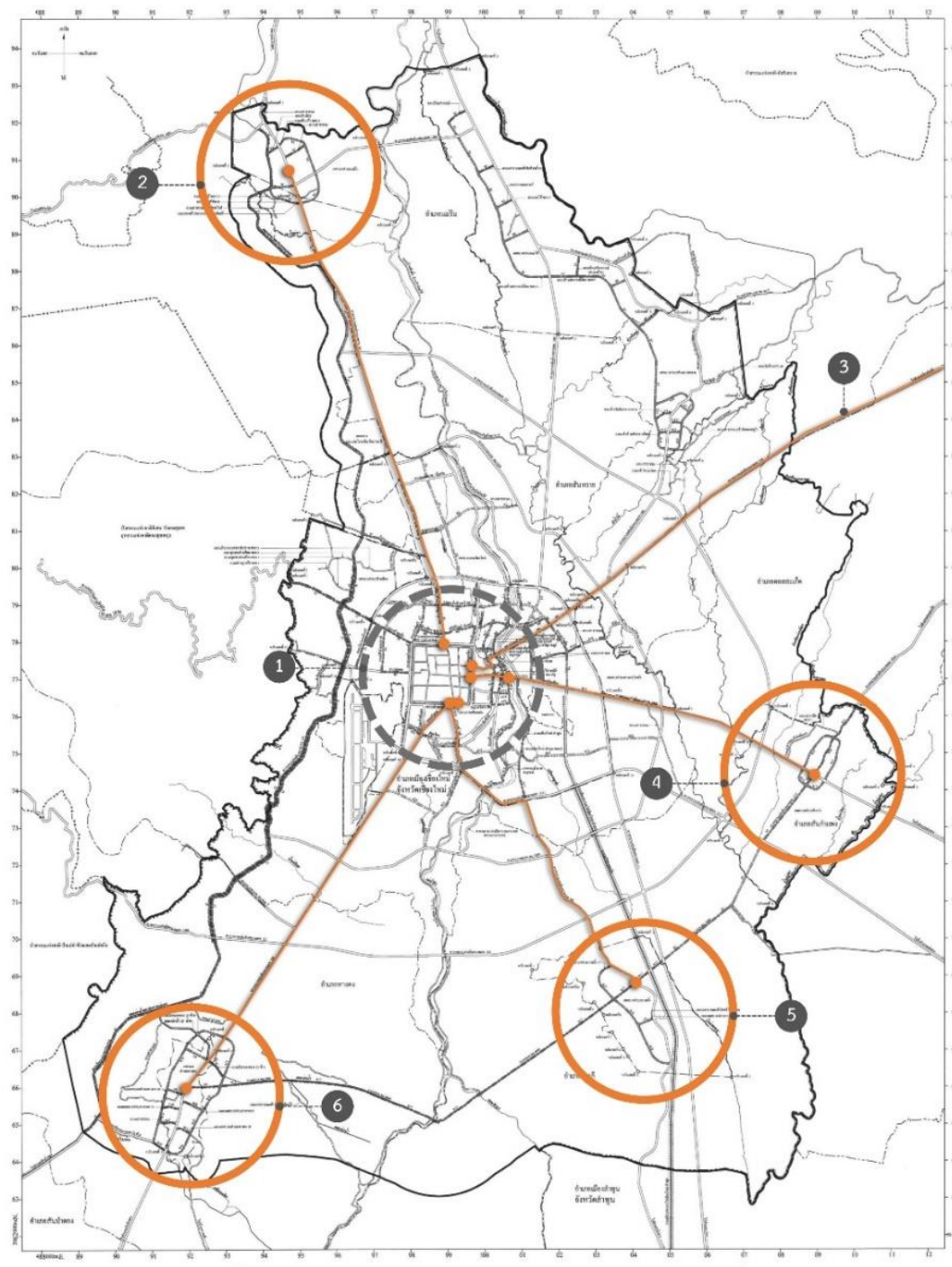

เส้นทางคมนาคมขนส่งที่ถูกพัฒนาขึ้นรองรับการค้าขายที่เริ่มเติบโตจากการขนถ่ายสินค้าทางบกโดยมีพ่อค้าคาราวานวัวต่างม้าต่างเป็นกลไกหลักในการกระจายสินค้าและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจระหว่างเมือง ได้ลดความนิยมลงในช่วงปลายพุทธ

ศตวรรษที่ 24 เนื่องจากการเข้ามาของ “รถคอกหมู” ที่ใช้ในการขนส่งผู้คนและสินค้าระหว่างเมืองในช่วงปีพ.ศ. 2475 สาเหตุที่เรียกว่ารถคอกหมูนั้นเนื่องมาจากเป็นรถโดยสารของผู้คนที่มีการบรรทุกหมูร่วมกับสินค้าอื่นๆ เข้ามาขายในเมือง โดยมีท่าเทียบรถอยู่บริเวณติดริมน้ำปิง ด้านหน้าคุ้มเจ้าแก้ววรรัฐซึ่งต่อมาได้กลายมาเป็นตลาดนรรัฐของเจ้าแก้วไอ้ว¹⁶ ส่วนใหญ่แล้วรถคอกหมูมักเป็นสินทรัพย์ของผู้มีฐานะ เช่น ชนชั้นปกครองที่เดิมทีใช้เป็นรถในการชักลากและบรรทุกของแทนช้างในอุตสาหกรรมการทำป่าไม้ และเมื่อการทำป่าไม้ลดความนิยมลงจึงต้องออกธุรกิจโดยการไ้รถที่มีอยู่เดิมรับจ้างขนส่งผู้โดยสารและสินค้าไปขายระหว่างเมืองหรือกลุ่มพ่อค้าที่มีการสะสมทรัพย์และขยายธุรกิจโดยการไ้รถคอกหมูเป็นยานพาหนะในการขนส่งสินค้าของตนเพื่อลดภาระด้านค่าใช้จ่ายส่วนของการว่าจ้างรถบรรทุกอื่นที่มีราคาแพง ตลอดจนพ่อค้าวัวต่างม้าต่างที่เมื่อหมดยุคของการขนส่งแบบเดิมแล้วจึงทำการขายวัวควายในครอบครองแล้วลงทุนซื้อรถคอกหมู โดยเส้นทางเดินรถยังคงอาศัย 5 เส้นทางหลักเดิมและภายหลังการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการขนส่งและการค้านี้ได้เข้ามามีบทบาทมากยิ่งขึ้น ก็ยังได้ส่งผลให้เกิดการปรับปรุงพัฒนาระบบโครงข่ายการคมนาคมให้สะดวกสบายมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในช่วงของการเปลี่ยนผ่านการปกครองและระบบเศรษฐกิจเข้าสู่ระบบทุนนิยมในปีพ.ศ. 2442-2504 ที่มีการเกิดขึ้นของสนธิสัญญาเบาว์ริงและทางรถไฟสายเหนือเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้แนวทางการพัฒนาเมืองหลักและเมืองบริวารเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นวงกว้าง โดยในแง่ของการพัฒนาระบบโครงข่ายการคมนาคมพบว่าได้มีการเกิดขึ้นของนโยบายที่สนับสนุนให้เมืองมีการขยายตัวเพื่อรองรับเศรษฐกิจเติบโตอย่างรวดเร็ว อาทิเช่นการวางผังเมืองรวมโดยสำนักผังเมืองตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 และพระราชบัญญัติการผังเมืองในปี พ.ศ. 2518 ที่ได้เริ่มการกำหนดแนวทางการพัฒนาขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ตอบรับกับระบบการผลิตเชิงพาณิชย์และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่นับวันจะยิ่งเข้ามามีบทบาทต่อระบบเศรษฐกิจของเมืองเชียงใหม่แทนที่ระบบการค้าขายแบบเดิมเฉกเช่นในอดีต การเกิดขึ้นของธุรกิจประเภทอสังหาริมทรัพย์และแหล่งศูนย์กลางทางการค้าต่างๆ ที่ตามมา ล้วนแล้วแต่เป็นตัวเร่งให้เกิดการพัฒนาเส้นทางสัญจรขึ้นมารองรับ และในอีกด้านหนึ่งการเกิดขึ้นของโครงข่ายทางสัญจรเองก็ได้ส่งผลให้เกิดการแผ่ลามและการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตพื้นที่เมืองบริวาร จากการเกิดขึ้นของถนนวงแหวนทั้ง 3 รอบเป็นอย่างมาก จากเดิมที่การขยายตัวของเมืองจะเกิดขึ้นตามเส้นทางคมนาคมสำคัญแบบเส้น (Linear) ได้เกิด

¹⁶ อนุ เนินหาด. สังคมเมืองเชียงใหม่ เล่ม 4, นพบุรีการพิมพ์ จำกัด : เชียงใหม่, 2545. หน้า 109-111.

การขยายตัวของเมืองตามเส้นทางคมนาคมในรูปแบบวงแหวน (Outer Rings) ดังเช่นที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบันตามมา

01 อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ | 02 เทศบาลตำบลแม่วิม อำเภอแม่วิม | 03 เส้นทางการค้าระหว่างอำเภอเมืองกับอำเภอฝายสะกิด
04 เทศบาลเมืองต้นเปา อำเภอสันกำแพง | 05 เทศบาลยางเมือง อำเภอสารภี | 06 เทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง

ภาพที่ 2.11 เส้นทางคมนาคมที่เชื่อมโยงเขตการค้าระหว่างเมืองเชียงใหม่กับเมืองบริวาร
ที่มา : ผู้วิจัย. ปรับปรุงจาก สำนักโยธาธิการและผังเมือง, 2557.

2.2.5.3 พื้นที่สำหรับการค้า จากการศึกษาของวิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง (2543)¹⁷ ที่ศึกษาถึงพัฒนาการของสถาปัตยกรรมจังหวัดเชียงใหม่ที่ว่าด้วยเรื่อง “สถาปัตยกรรมเพื่อธุรกิจการค้า” ผู้วิจัยสามารถสรุปและจำแนกประเภทของพื้นที่และสถาปัตยกรรมเพื่อพาณิชย์กรรมออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) พื้นที่เปิดโล่ง ลาน หรือย่านการค้า ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทางการค้าที่สำคัญในตัวเมืองและบางส่วนอยู่ในพื้นที่ห่างไกลก่อนยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครองและระบบทุนนิยม มีที่ตั้งหลากหลายทั้งในเขตเวียงอย่าง “กาดลี้” ตลาดโบราณที่ตั้งอยู่บริเวณกลางเวียง เป็นจุดศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าของเมืองเชียงใหม่ ตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังราย และตั้งอยู่บริเวณจุดค้าขายแลกเปลี่ยนของพ่อค้าจากต่างถิ่น เช่น “กาดท่าแพ” ที่เป็นย่านการค้าและขนถ่ายสินค้าสำคัญที่มีพ่อค้าชาวพม่าและชาวต่างประเทศเข้ามาทำการค้าอย่างหนาแน่น “กาดมั่ว” พื้นที่ตลาดสดที่เดิมอยู่บริเวณถนนช้างม้อย แต่เมื่อมีการเกิดขึ้นของตลาดวโรรส กาดมั่ว จึงลดบทบาทและความนิยมลง “กาดก้อม” เป็นพื้นที่การค้าที่ตั้งอยู่บริเวณถนนช้างคลาน เป็นจุดค้าขายของของประชาชนที่อาศัยอยู่นอกเขตเวียงและชาวต่างชาติที่อาศัยอยู่อาศัยอยู่บริเวณปากตะวันตกของแม่น้ำปิง รวมทั้งตลาดที่ตั้งอยู่บริเวณศูนย์กลางการคมนาคมอย่าง “ย่านเจริญเมืองและสถานีรถไฟ” ที่เป็นย่านการค้าที่พัฒนาขึ้นตั้งแต่ช่วงปีพ.ศ. 2464 ที่มีการเกิดขึ้นของเส้นทางรถไฟสายเหนือ “ตลาดบริเวณท่ารถรับส่งผู้โดยสาร” เป็นพื้นที่การค้าที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับผู้ซื้อหาจากร โดยมีที่ตั้งอยู่บริเวณท่ารถสำคัญที่เชื่อมระหว่างตัวเมืองกับเมืองรอบนอก เช่น กาดช้างเผือกที่เป็นท่ารถสายเหนือ กาดประตูเชียงใหม่ที่เป็นท่ารถสายใต้ กาดสันป่าข่อยที่เป็นท่ารถสายสันกำแพง และกาดหลวงที่เป็นท่ารถสายตะวันออกและรถที่มาจากจังหวัดลำพูน-ลำปาง ตลอดจนพื้นที่ทางการค้าห่างไกลอย่าง “ตลาดชุมชน” เป็นพื้นที่การค้าที่อยู่ในแต่ละพื้นที่ที่โดยส่วนใหญ่มักอยู่ตามเมืองรอบนอกรวมทั้งอยู่กระจายตัวกันไปตามชุมชนเล็กๆ ที่มีการอยู่อาศัยหนาแน่น

¹⁷ วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, พัฒนาการของสถาปัตยกรรมในจังหวัดเชียงใหม่. ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543. หน้า 81-88.

2) สถาปัตยกรรมเพื่อพาณิชย์กรรมขนาดเล็ก สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

2.1) เรือนค้า (ห้องแถว) แบบดั้งเดิมของเชียงใหม่หรือ “เสือนแป” นั้นมีลักษณะเรียบง่าย ตั้งอยู่ไม่ไกลจากย่านตลาดสำคัญ มักเป็นเรือนไม้ชั้นเดียว มีพื้นที่ค้าขายและอยู่อาศัยในหลังเดียวกัน ยกพื้นประมาณหนึ่งศอก จัวยกขึ้นสูงขนาดที่สามารถสร้างชั้นลอยเพื่อเก็บของได้อีกชั้นหนึ่ง หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินขอขนาด 0.10×0.20 ม. ลักษณะโดยทั่วไปนั้นขาดความเป็นระเบียบและไม่มีความเป็นส่วนตัวเนื่องจากการจัดสรรพื้นที่ใช้สอยเป็นไปอย่างซับซ้อนประกอบกับวัสดุที่ใช้เป็นไม้ที่ไม่เก็บเสียง เมื่อผู้เช่าใดส่งเสียงดังผู้เช่าอื่นจะได้รับผลกระทบอย่างเลี่ยงไม่ได้ และไม่ว่าจะคนไทยหรือคนจีนยังมีคติความเชื่อว่า ไม่นิยมสร้างเรือนที่สอบเข้าเนื่องจากจะเก็บเงินไม่อยู่ เรือนค้าส่วนใหญ่จึงไม่มีแบบแผนที่ได้รับอิทธิพลมาจากเรือนไทยภาคกลางที่มีการสอบเข้าของผนังอาคารปรากฏให้เห็น และยังมีความเชื่ออีกว่าหากบ้านใดมีบ่อน้ำในพื้นที่บ้านจะมีความมั่งคั่งร่ำรวยอยู่เย็นเป็นสุข ที่เป็นเช่นนั้นเพราะเจ้าของบ้านมีน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคไม่ต้องเสียเงินหรือไปพึ่งพาผู้อื่นหากเป็นร้านค้าที่ขายของสด น้ำจากบ่อน้ำสามารถนำมาใช้ชำระล้างสินค้าก่อนนำมาขายได้เช่นกัน เจ้าของในยุคแรกมักเป็นพ่อค้าชาวพม่า ชาวตองซู่ ชาวเงี้ยว หรือชาวจีน ส่วนชาวล้านนาและชาวห่อไม่นิยมทำการค้าขาย เรือนแปถูกพัฒนาเพื่อวัตถุประสงค์สำหรับการค้าขายได้อย่างเต็มประสิทธิภาพสูงสุด โดยได้มีการนำเอาความเรียบง่ายของเรือนร้านค้าท้องถิ่นมาดัดแปลงเข้ากับอาคารพาณิชย์ของจีน จะเห็นได้จากการปรับลดความสูงของการยกพื้นลงจนแทบจะติดพื้นดิน ประตูบานเฟี้ยมที่สามารถเปิดปิดได้ที่ถูกติดตั้งบนกรอบบานกว้าง 3-4 เมตรที่เป็นช่วงกว้างของหน้าร้านที่มีประมาณ 3-4 คูหา เน้นการประโยชน์ใช้สอยและการแสดงสินค้าอย่างเต็มที่มากขึ้น

2.2) อาคารพาณิชย์ (ตึกแถว) เป็นสถาปัตยกรรมเพื่อการค้าที่ได้รับพัฒนาจากห้องแถวที่เกิดจากการอยู่ร่วมกันของชาวต่างชาติในพื้นที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง ด้วยวัสดุที่ทันสมัย ทักษะเชิงช่างของแต่ละชนชาติ และการปรับใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมของตนให้เข้ากับบริบททำให้เกิดเป็นตึกแถวที่มีเอกลักษณ์อันเกิดมาจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่

หลากหลาย เช่น อาคารพาณิชย์ที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกและจีน เรือนเครื่องไม้ที่สร้างด้วยไม้จริง เกิดในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5-6 อันเป็นผลมาจากการรับอิทธิพลและรูปแบบการสร้างเรือนแถวแบบยุโรป ที่เรียกว่าเรือนพาณิชย์ขนมปังขิง (Gingerbread Shophouse) เป็นต้น ในยุคต่อมาเมื่อเศรษฐกิจการค้าขยายตัวเพิ่มและมีการลงทุนเพื่อการค้าสูงขึ้นจากการเข้ามาของเส้นทางรถไฟสายเหนือในปีพ.ศ. 2464 อาคารพาณิชย์จึงถูกลดทอนรายละเอียดลงจนกระทั่งไม่เหลือการตกแต่งที่เกินจะเป็น ทั้งนี้เนื่องมาจากในปัจจุบันผู้ลงทุนส่วนใหญ่มุ่งจุดสนใจไปที่สินค้าและบริการมากกว่ารูปแบบสถาปัตยกรรมภายนอก อาคารพาณิชย์ยุคใหม่จึงเน้นรูปแบบที่เรียบง่าย สามารถสร้างได้เร็วและประหยัดงบประมาณเป็นหลักโดยมีความสูงอยู่ที่ 1-4 ชั้น ลักษณะอาคารพาณิชย์ประเภทนี้มีบทบาทสำคัญต่อการค้าในเมืองเชียงใหม่ในช่วงปีพ.ศ. 2520-2540 เป็นอย่างมาก

2.3) สถาปัตยกรรมเพื่อพาณิชย์กรรมขนาดใหญ่ สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภทได้แก่ “อาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่ (Office Building)” เป็นอาคารที่ได้รับการพัฒนาจากอาคารพาณิชย์ที่มีความสูงไม่เกิน 1-4 ชั้น โดยการเพิ่มจำนวนชั้นและพื้นที่ใช้สอยภายในเพื่อประโยชน์ทางการค้าสูงสุด “ห้างสรรพสินค้า (Shopping Center & Super Market)” ศูนย์การค้าขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับการขยายตัวของเมืองและจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น และ “ย่านการค้าที่พัฒนาจากพื้นที่ทางการค้าในอดีต” เช่น ตลาดวโรรส (กาดหลวง) เดิมเป็นพื้นที่ทางการค้าแบบเปิดโล่งและถูกพัฒนาให้กลายเป็นศูนย์การค้าประจำเมืองขนาดเล็กโดยหลวงอนุสารสุนทร และนายอู๋ แซ่เหลี่ยว ในปีพ.ศ. 2489 ต่อมาในปีพ.ศ. 2511 เกิดอภิลักขิตร้ายแรงขึ้นจึงต้องทำการบูรณะปรับปรุงตลาดให้มีโครงสร้างและวัสดุที่ทันสมัยและถูกสุขลักษณะมากขึ้น จึงออกมาในรูปแบบของอาคารพาณิชย์สูง 3 ชั้นครึ่ง และในทศวรรษที่พัฒนาขึ้นจากย่านการค้าเดิมเพื่อรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว

2.2.5.4 ประเภทของธุรกิจการค้า ถึงแม้ระบบทุนนิยมจะเริ่มเข้ามาในล้านนาราวต้นพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นผลมาจากการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐสยาม แต่ระบบเศรษฐกิจโดยรวมก็ยังคงถือว่ามีความเปลี่ยนแปลงน้อยมาก ลักษณะการค้ายังคงมีอยู่อย่างจำกัดและความหลากหลาย จนกระทั่งมีการดำเนินนโยบายกระตุ้นการเติบโตทางเศรษฐกิจของ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติที่เริ่มขึ้นตั้งแต่ปีพ.ศ. 2504 จนถึงปัจจุบัน ได้ทำให้เกิดการเติบโตและความหลากหลายของธุรกิจเป็นอย่างมาก ซึ่งผู้วิจัยสามารถจำแนกประเภทธุรกิจการค้าเป็น 2 ช่วงยุคสมัยได้ดังนี้

1) ธุรกิจการค้าก่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ จากงานวิจัยของรัตนพร เศรษฐกุล (2546)¹⁸ พบว่าในช่วงเริ่มแรกลักษณะการยังชีพแบบเลี้ยงตัวเองและทรัพยากรทางธรรมชาติที่เอื้อให้เกิดธุรกิจการค้าแบบถ้อยที่ถ้อยอาศัยและไม่แสวงหาผลกำไร ดังจะเห็นได้จากธุรกิจการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าและการค้าข้าว โดยพ่อค้าวัวต่างม้าต่าง การรวนวัวต่างม้าต่างมักตระเวนขายไปยังหมู่บ้านต่างๆ โดยวัตถุประสงค์หลักของการค้ามักเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้าที่แต่ละท้องถิ่นยังขาดแคลนและมีความต้องการ โดยผู้ประกอบการมักเป็นชาวนาที่เว้นว่างจากช่วงฤดูเกษตรกรรม ชาวจีนฮ่อ และชาวพม่า เป็นต้น สินค้าที่นำมาค้าขายแลกเปลี่ยนมีความหลากหลาย แต่ทั้งหมดนั้นขึ้นอยู่กับผลิตผลที่ได้มาจากการได้เปรียบและแหล่งทรัพยากรที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ เช่น “สินค้าเกษตรแปรรูปและงานหัตถกรรม” ส่วนใหญ่มักเป็นผลผลิตที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นและประติมากรรมที่เกิดขึ้นในช่วงที่เว้นว่างจากการทำเกษตร เช่น ผ้าทอ เครื่องจักสาน การทำเทียน เป็นต้น “การค้าเมียง” ขอดใบชาอ่อนที่ผ่านกรรมวิธีการหมักและสินค้าทางวัฒนธรรมของชาวบ้านภาคเหนือที่นิยมบริโภคและใช้ประกอบพิธีกรรมในงานต่างๆ และมักมีประเพณีคู่กันกับเกลือ ประกอบกับความต้องการเกลือในการปรุงและถนอมอาหาร ได้ทำให้ “การค้าเกลือ” เกิดขึ้นในเขตพื้นที่เชียงใหม่อันเป็นศูนย์กลางทางการค้าและเป็นเมืองที่อยู่ห่างไกลจากทะเล โดยเดิมทีมีแหล่งเกลือสินเธาว์อยู่ที่บ่อเกลือจังหวัดน่าน อาศัยการกระจายสินค้าโดยใช้ม้าต่างวัวต่าง และการหาบแร่ กระทั่งการเกิดขึ้นของทางรถไฟสายเหนือที่ได้มีการขนส่งเกลือจากทางตอนใต้ขึ้นมาค้าขายมากยิ่งขึ้นและมีราคาที่ถูกลงกว่า เกลือจากแหล่งเดิมจึงลดความนิยมลง

การเกิดขึ้นของรถไฟสายเหนือที่มาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากรัฐบาลกลางยังเป็นที่มาของการลงทุนของภาครัฐและเอกชนเพิ่มขึ้นอย่างเท่าทวี โดยเฉพาะอุตสาหกรรมเกษตรและการส่งออก เช่น “การค้าหมู” จากเดิมที่เป็น

¹⁸ รัตนพร เศรษฐกุล, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ : หนึ่งทศวรรษเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคเหนือ (พ.ศ. 2442-2542). มหาวิทยาลัยพายัพ, 2546. หน้า 62-98.

ธุรกิจการค้าระหว่างชุมชนที่มีลักษณะการค้ามักเป็นการขนส่งหมู่ไปขายตามชุมชนต่างๆ เนื่องจากยังไม่มีการจัดตั้งฟาร์มหมูขึ้น หรือแพ่งขายหมูในตลาดที่พ่อค้ามักเป็นชาวจีน ภายหลังการเกิดขึ้นของทางรถไฟสายเหนือจึงมีการค้าหมูระหว่างเชียงใหม่กับกรุงเทพฯ และเมืองทางตอนใต้ ที่พ่อค้าคนจีนเป็นผู้ผูกขาดมากขึ้น และ “การค้าข้าว” ที่ทำให้ภาครัฐต้องเร่งพัฒนาระบบชลประทานและระบบคมนาคมให้สะดวกสบายเพื่อเร่งการผลิตและอัตราการส่งออกให้มากที่สุด เศรษฐกิจระดับเมืองเกิดการขยายตัวอย่างมากสวนทางกันกับโครงสร้างทางสังคมชุมชนที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากแบบแผนดั้งเดิมเป็นอย่างมาก การเปลี่ยนแปลงระบบการจัดเก็บภาษีและการเข้ามาบีบคั้นของกลุ่มนายทุนที่ทำการปล่อยเงินกู้ ทำให้ชาวบ้านเริ่มมีหนี้สินพอกพูน การปลูกข้าวไม่สามารถให้เงินตอบแทนได้อย่างเพียงพอ เป็นช่องทางให้ “การค้ายาสูบ” เข้ามาบีบคั้นในการปลูกพืชเศรษฐกิจทางเลือกเพื่อตอบสนองการขยายตัวของอุตสาหกรรมบุหรี่ที่รัฐเป็นผู้ผูกขาด ตลอดจน “การค้าฝิ่น” ที่แต่เดิมนั้นฝิ่นเป็นสินค้าที่มาจากญวนนานโดยพ่อค้าชาวจีนฮ่อและได้รับความนิยมในหมู่ผู้ใช้แรงงานและได้เกิดการเพิ่มจำนวนผู้เสพมากขึ้น รัฐจึงออกนโยบายลดการสูบฝิ่น เป็นผลให้มีการลักลอบค้าฝิ่นเถื่อนตามเขตแนวชายแดนที่ถือเป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับผู้ที่ต้องการสร้างฐานะในช่วงระยะเวลาอันสั้นแต่มีความเสี่ยงสูง

“ธุรกิจโรงงานขนาดเล็ก” เป็นการพัฒนาฐานะของกลุ่มพ่อค่านายทุนหรือเป็นการจัดตั้งโรงงานขึ้นเพื่อตอบสนองต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในช่วงนั้นๆ เช่น การเป็นเจ้าของโรงเลื่อยที่เกิดขึ้นมาเพื่อรองรับอุตสาหกรรมป่าไม้ในช่วงปี พ.ศ. 2407 หรือการเป็นโรงสีที่จัดตั้งขึ้นเพื่อรองรับอุตสาหกรรมค้าข้าวในช่วงปี พ.ศ. 2450 และโรงบ่มในยาสูบที่เกิดขึ้นมาเพื่อรองรับอุตสาหกรรมยาสูบในช่วงปี พ.ศ. 2477 เป็นต้น การเกิดขึ้นของระบบอุตสาหกรรมขนาดเล็ก-กลางในพื้นที่ชุมชนได้ก่อให้เกิดธุรกิจ “การขายแรงงาน” ขึ้นโดยมักเป็นการรับจ้างในภาคการเกษตร หลังจากช่วงที่มีการลงทุนขนาดใหญ่ของภาครัฐและเอกชนในการส่งเสริมการผลิตทางการเกษตร รวมทั้งภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ที่รัฐได้ส่งเสริมการประกอบอุตสาหกรรมในท้องถิ่นต่างๆ โดยการแปรรูปสินค้าทางการเกษตรให้มีมูลค่าสูงขึ้น ชาวบ้านบางส่วนจึงเข้าไปเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น การเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมจึงมีผลให้เกิดความต้องการแรงงานจำนวนมาก เป็นอีกเหตุปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เมืองเกิดการขยายตัวเพิ่ม

มากขึ้นจากการอพยพย้ายถิ่นเพื่อเข้าเป็นหนึ่งในฐานการผลิตของระบบอุตสาหกรรมในยุคเริ่มต้น

2) ธุรกิจการค้าหลังแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ จากการวางรากฐานแผนและนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของภาครัฐในช่วงยุคสมัยต่างๆ ธุรกิจประเภทอุตสาหกรรมขยายตัวและเพิ่มการผลิตมากขึ้น รวมถึงจำนวนโรงงานที่มากขึ้นและเริ่มกระจายตัวไปตามชุมชนรอบนอกมากกว่าการกระจุกตัวอยู่แต่ในเขตเมือง กลุ่มชนแรงงานเริ่มอพยพย้ายถิ่นเข้าสู่ฐานการผลิตในชุมชนอันเป็นที่อยู่ของตน เกิดเป็นระบบเศรษฐกิจชุมชนที่มีอัตราการพึ่งพาตนเองสูงขึ้นระดับหนึ่ง ภายหลังภาครัฐได้สนับสนุน “ธุรกิจการท่องเที่ยว” โดยการจัดทำโครงการและนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวจำนวนมาก โดยการพัฒนาโครงข่ายทางสัญจรและการให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมประเพณีและสถาปัตยกรรมในมิติเชิงประวัติศาสตร์ ได้เริ่มมีบทบาทต่อการพัฒนาเมืองและเป็นเสมือนแม่เหล็กดึงดูดผู้คนจากภายนอกเข้ามาสัมผัสเมืองเชียงใหม่มากยิ่งขึ้น กลุ่มนายทุนเริ่มมองเห็นช่องทางในการพัฒนาต่อยอดโดยการลงทุน “ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์” ทั้งบ้านจัดสรร คอนโดมิเนียม อาคารพาณิชย์ให้เช่า ฯลฯ เพื่อรองรับความต้องการที่อยู่อาศัยในเขตเมืองที่นับวันยิ่งเพิ่มสูงขึ้น สืบเนื่องมาจากที่เชียงใหม่ถูกวางบทบาทและความสำคัญในระดับภูมิภาค ความเจริญและความเป็นศูนย์กลางอันหลากหลายต่างกระจุกตัวอยู่ในพื้นที่เขตตัวเมือง ได้ขยายตัวออกสู่พื้นที่รอบนอกบริเวณที่เป็นเขตเชื่อมต่อกับเมืองบริวารโดยเฉพาะบริเวณถนนวงแหวนรอบในและรอบกลาง ที่นาและจำนวนเกษตรกรลดลงอย่างต่อเนื่องเป็นผลมาจากชาวนาเริ่มขายที่ดินทำกินของตนและเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมและการบริการมากยิ่งขึ้นและเหตุการณ์เช่นนี้ก็ยังคงดำเนินต่อเนื่องมาจวบจนปัจจุบันและเริ่มปรากฏให้เห็นแนวโน้มของ “ธุรกิจด้านเทคโนโลยีและสารสนเทศ” ที่เกิดขึ้นภายหลังจากปฏิวัตรระบบโทรคมนาคมและเทคโนโลยี ทำให้การดำเนินการธุรกิจส่วนใหญ่เกิดขึ้นภายใต้การติดต่อสื่อสารแบบไร้สาย การค้าขายที่ต้องอาศัยโครงข่ายการสัญจรลดความสำคัญลง การขยายตัวของเมืองชะลอตัวลงผู้ประกอบการและเจ้าของธุรกิจเริ่มทำงานและประกอบธุรกิจแบบปัจเจกมากขึ้นจำนวนพนักงานในสำนักงานและผู้ใช้แรงงานค่อยๆ ลดจำนวนลงแต่ไม่ได้อยู่ในอัตราที่มากนัก

2.2.5.5 กลุ่มพ่อค้านายทุน เป็นหนึ่งในปัจจัยที่ก่อให้เกิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ และมีบทบาทต่อการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงของเมืองในแต่ละยุคสมัย สามารถจำแนกได้ 6 กลุ่ม ดังนี้

1) ชนชั้นปกครอง แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ ชาวพื้นเมืองและชาวสยาม “ชาวพื้นเมือง” มีพื้นฐานทางสังคมเป็นลูกหลานของเจ้าหลวงหรือเจ้านายฝ่ายเหนือแต่มิได้มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงเมืองมากนัก และ “ชาวสยาม” โดยส่วนใหญ่แล้วเข้ามาในฐานะชนชั้นปกครองและมีบทบาททางด้านบริหารจัดการเมืองเนื่องจากเชียงใหม่ได้ตกเป็นเมืองประเทศราชและถูกผนวกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยามในปีพ.ศ. 2442 ส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานที่ทำการราชการบริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงที่ต่อมาได้ย้ายเข้าสู่บริเวณช่วงหลวงใจกลางเวียง เจ้าหลวงเชียงใหม่และบุตรหลานบางส่วนที่โดยปกติแล้วมักอยู่อาศัยภายในเขตพื้นที่เมืองเชียงใหม่ ได้มีการโยกย้ายครอบครัวออกมาตั้งถิ่นฐานยังพื้นที่ห่างไกล เหตุผลหนึ่งนั้นเป็นเพราะลักษณะทางด้านการเมืองการปกครองที่มีความประสงค์จากเบื้องสูงให้ลูกหลานชนชั้นสูงระดับเจ้ามาปกครองและเก็บส่วยเสมือนเจ้าหน้าที่ควบคุมดูแลความเรียบร้อยของแต่ละกลุ่มชุมชน เนื่องด้วยเกรงว่าชาวบ้านจะหนีกลับบ้านเกิดเมืองนอนของตนหรืออาจก่อกลุ่มกบฏขึ้นสร้างความแตกแยกภายในประเทศ ต่อมาเมื่ออำนาจและบทบาทด้านการปกครองลดน้อยลงจึงมีหน้าที่เพียงดูแลไร่นาและเก็บผลประโยชน์ในรูปแบบภาษีเงินตรา ประกอบกับการอาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นเวลานานและความคุ้นชินจึงเป็นการยากที่จะย้ายจากนอกเมืองกลับเข้าไปในเมืองอีกครั้ง¹⁹ ลูกหลานของเจ้าหลวงและชนชั้นปกครองของเชียงใหม่ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่มีอำนาจในแต่ละพื้นที่ อีกทั้งยังมีถือเป็นผู้ที่มีกรรมสิทธิ์ครอบครองที่ดินจำนวนมากเช่นกัน

2) พ่อค้าวัวต่างม้าต่าง จากการศึกษาของชูสิทธิ์ ชูชาติ (2545)²⁰ พบว่าเป็นลักษณะทางการค้าที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังรายหรือก่อนหน้านั้น พ่อค้าวัวต่างม้าต่างเป็นการประกอบอาชีพของเกษตรกรในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบนนอกช่วงฤดูกาลเกษตรกรรม โดยการเดินทางไปยังชุมชนต่างๆ เพื่อนำสินค้าในพื้นที่ของตนไปแลกเปลี่ยน โดยมักใช้วัวควายหรือม้าในการบรรทุกสินค้าขนส่ง

¹⁹ อนุ เนินหาด. อดีต “ดอยสะเก็ด” (สังคมเมืองเชียงใหม่ เล่ม 13), วนิดาการพิมพ์ : เชียงใหม่, 2549. หน้า 65.

²⁰ ชูสิทธิ์ ชูชาติ. รายงานการวิจัย เรื่อง พ่อค้าวัวต่าง : ผู้บุกเบิกการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย (พ.ศ. 2398-2503), เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์ : เชียงใหม่, 2545. หน้า 1-3.

เนื่องจากสภาพภูมิประเทศในแถบทางเหนือเป็นภูเขาสูงชันไม่เหมาะแก่การใช้
เกวียน และยังเหมาะสมกับการขนส่งสินค้าทางราบมากกว่า อีกทั้งยังสามารถเข้าถึง
พื้นที่ห่างไกลได้มากกว่าการขนส่งสินค้าผ่านทางเรือ การเดินทางจะอาศัยการเกะ
กลุ่มของพ่อค้าหลายคนเดินทางร่วมกันเพื่อช่วยกันระวังภัยจากโจรที่คอยดักปล้น
สินค้าและเสบียงในขณะเดินทาง เรียกว่า “การรวานพ่อค้าวัวต่างม้าต่าง” การค้าขาย
ในลักษณะดังกล่าวสร้างฐานะให้แก่ผู้ประกอบการเป็นอย่างมาก จนในภายหลัง
สามารถพัฒนาต่อยอดและยกระดับฐานะที่มาจากการนำกำไรที่ได้ลงทุนซื้อวัวควาย
เพิ่มเพื่อเพิ่มศักยภาพการขนส่งสินค้าให้ได้จำนวนมากยิ่งขึ้น การรับซื้อสินค้าที่มี
ความต้องการของตลาดสูงและพัฒนาสร้างร้านค้าเป็นของตนเองโดยแยกตัวออกจาก
พื้นที่ตลาดของชุมชน บางรายมีประสบการณ์ทางการค้า มีวิสัยทัศน์และเครือข่าย
ทางสังคมที่กว้างขวาง ซึ่งถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบให้คนในชุมชนเกิดการยอมรับ
และพัฒนาบทบาทสู่การเป็นหัวหน้าชุมชนในที่สุด

3) ชาวจีนแต้จิ๋ว เป็นกลุ่มคนที่อพยพมาทางแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำปิง
ขึ้นมาจากทางใต้ในปลายสมัยอยุธยา บางส่วนเข้ามาทำการค้าเนื่องมาจากผลพวงที่
เกิดจากการทำสัมปทานป่าไม้ของอังกฤษ และตั้งถิ่นฐานฟากด้านตะวันออกของ
แม่น้ำปิงบริเวณย่านวัดเกตุในปัจจุบัน ต่อมาขยายชุมชนข้ามมายังฟากตะวันตก
บริเวณตลาดต้นลำไยในปัจจุบัน เมื่อชุมชนการค้าและจำนวนพ่อค้ามากขึ้นจึง
กระจายตัวออกไปทำการค้ายังเมืองรอบนอกที่อยู่ห่างไกล โดยเฉพาะชาวจีนแต้จิ๋ว
ถือเป็นผู้นำบุกเบิกอาชีพพ่อค้าและเข้ามาทำหน้าที่เป็นกลุ่มชนชั้นกลางในสังคมสยามที่
เดิมที่แทบมีไม่มากนัก และรับหน้าที่เก็บภาษีอากร รวมทั้งการดำเนินการอื่นๆ ที่
เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสินทรัพย์ เช่น กิจการโรงเลื่อย การพัฒนาที่ดิน การปล่อย
เงินกู้ ฯลฯ

4) ชาวฮ่อ (จีนยูนนาน) เป็นกลุ่มที่มาจากมณฑลยูนนานประเทศจีนเดิน
ทางเข้ามาค้าขายในช่วงหน้าหนาวและหน้าแล้งซึ่งเป็นช่วงที่เว้นว่างจากการทำ
การเกษตร อาศัยการขนส่งสินค้าด้วยวัวต่างม้าต่างประเภทม้าและล่อ โดยตั้ง
บ้านเรือนอยู่โดยรอบจุดแวะพักของกองคาราวานสินค้าที่ใช้ม้าและล่อเป็นพาหนะ
บริเวณถนนช้างคลาน

5) ชาวอังกฤษ สืบเนื่องจากช่วงปีพ.ศ. 2389-2416 ประเทศตะวันตกหลาย
ชนชาติได้เริ่มเข้ามาล่าอาณานิคมในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยอังกฤษได้เข้า
ทำการบุกยึดอินเดียและพม่าเป็นเมืองขึ้น ได้มีวิสัยทัศน์ที่จะแสวงหาประโยชน์จาก

ทรัพยากรในดินแดนล้านนาซึ่งอยู่ข้างเคียง ปีพ.ศ. 2407 ได้มีการเข้ามาทำป่าไม้ใน
ล้านนาของบริษัทบริติชบอร์เนียว (British Borneo Company Ltd.) และบริษัทอม
เบย์เบอร์มา (Bombay Burmah Trading Corporation Ltd.) และจากปัญหาการทำ
สัมปทานป่าไม้ซ้ำซ้อนได้ก่อให้เกิดการทำสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่ 1 (Chiangmai
Treaty) อีกทั้งยังได้การจัดตั้งกรมป่าไม้ที่เชียงใหม่ในปีพ.ศ. 2429 แสดงให้เห็นว่า
การทำป่าไม้ในล้านนามีความเฟื่องฟูเป็นอย่างมากเข้ามาควบคุมการค้าและการผลิต
ที่เกิดจากการได้รับสัมปทานป่าไม้ในล้านนา

6) ชาวพม่า กลุ่มคนที่อยู่ภายใต้การปกครองของประเทศตะวันตก เข้ามา
เป็นแรงงานในอุตสาหกรรมป่าไม้ขนาดใหญ่ในล้านนา ส่วนใหญ่ยังคงสถานะเป็น
ชนชั้นแรงงาน และมีบางส่วนที่พัฒนาอาชีพเพื่อก้าวเข้าสู่ธุรกิจการค้า กลุ่มชาวพม่า
ที่เข้ามาในภายหลังเริ่มเข้ามาในฐานะพ่อค้ามากยิ่งขึ้น โดยอาศัยประสบการณ์ทาง
การค้าที่สั่งสมมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษเข้ามาทำการค้ากับกลุ่มพ่อค้าชาวจีน

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้น มุ่งเน้นงานวิจัยที่ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับกำเนิดและพัฒนาการ
ของเมืองและองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมเมืองที่มีปัจจัยด้านเศรษฐกิจ-สังคมเป็นตัวแปรหลักที่มี
บทบาทต่อความเปลี่ยนแปลงของเมือง ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างแนวทางในการกำหนดกรอบความคิด
ในการทำวิจัย ระเบียบวิธีการวิจัย ตลอดจนข้อเสนอแนะการวิจัยที่ผู้วิจัยก่อนหน้านี้ได้นำเสนอไว้
ก่อให้เกิดการวิจัยต่อยอด ซึ่งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีดังต่อไปนี้

2.3.1 โครงการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงของเมืองตลาดริมน้ำ กรณีศึกษาตลาดเก้าห้อง
จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นการศึกษาชุมชนตลาดเก้าห้อง เมืองบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี²¹ เพื่อเป็น
องค์ความรู้สำคัญที่จะช่วยให้เข้าใจประวัติความเป็นมาของตลาดที่มีผลต่อการวางผังของตลาดและ
สถาปัตยกรรมภายในพื้นที่รวมทั้งลักษณะโครงสร้างทางกายภาพและสังคมของชุมชน เพื่อเป็น
แนวทางในการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคต วิธีการศึกษาแบ่งออกเป็นห้า
ขั้นตอน โดยเริ่มจากการรวบรวมเอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดทิศทางและขอบเขตในการ
สำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนาม ทั้งเอกสารสิ่งพิมพ์ แผนที่ ภาพถ่าย เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ระบุถึง
ลักษณะทางกายภาพในอดีตทุกยุคทุกสมัยตั้งแต่ระดับชุมชนจนกระทั่งสถาปัตยกรรมเมือง จากนั้นจึง

²¹ ณวิทย์ อ่องแสงชัย. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ : โครงการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงของเมืองตลาดริมน้ำ
กรณีศึกษาตลาดเก้าห้อง จังหวัดสุพรรณบุรี, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554.

ทำการเก็บข้อมูลด้านเศรษฐกิจ-สังคมด้วยวิธีการสัมภาษณ์ผู้ที่อยู่อาศัยภายในพื้นที่โดยอาศัยข้อมูลพื้นฐานจากการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องเป็นตัวตั้งคำถามขึ้นเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกต่อไป เมื่อได้ข้อมูลที่ครบถ้วนแล้วจึงนำมาวิเคราะห์ถึงอิทธิพลและปัจจัยต่างๆ ที่ควบคุมกำหนดทิศทางของกำเนิดและพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของตลาดเก่าห้องทั้งในแง่ลักษณะทางกายภาพ โครงสร้างทางเศรษฐกิจ-สังคมในชุมชน แล้วจึงสรุปและหาแนวทางในการปรับปรุงและฟื้นฟูสภาพแวดล้อมในชุมชนตลาดเก่าห้องต่อไป ซึ่งจากการศึกษาวิจัยพลวัตของตลาดเก่าห้องพบใจความสำคัญ 2 ประเด็นคือ

1) อิทธิพลและปัจจัยที่ส่งผลต่อกำเนิดพัฒนาการและกำหนดรูปแบบของกระบวนการพัฒนาเข้าสู่การเป็นชุมชนเมืองตลาดเก่าห้องจำแนกออกเป็น 2 ประเด็นคือ

1.1) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ-สังคม การเมืองการปกครอง ด้วยที่ตั้งที่อยู่ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามีคูคลองจำนวนมาก ได้ทำให้ที่ตั้งของชุมชนอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรน้ำ ดินและพืชพันธุ์ ประกอบกับการพัฒนาเข้าสู่ระบบศักดินาทำให้เกิดระบบการจัดการพื้นที่และบริหารทรัพยากรต่างๆอย่างเป็นระบบและพัฒนาเป็นการเก็บผลผลิตแบบการเก็บส่วยเข้าเป็นผลประโยชน์ของแผ่นดิน กระทั่งในสมัยรัตนโกสินทร์ที่ไทยเริ่มทำการค้ากับต่างชาติและทำให้ไทยเริ่มเปิดเสรีทางการค้ามากขึ้น การค้าขายข้าวมีความรุ่งเรืองมากจนเกิดการค้าข้าวกับต่างประเทศเป็นลำดับ ระบบเศรษฐกิจในเมืองเกิดการขยายตัวขึ้นส่งผลต่อการขยายตัวของเมืองและการสัญจรเดินทางเข้า-ออกเมืองของผู้คนเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ได้ส่งผลให้เกิดการเร่งพัฒนาการสร้างถนนและการสร้างตึกแถวเลียบบสองข้างทางเพื่อรองรับการขยายตัวของการค้าขายด้วย อีกทั้งยังมีการขุดลอกคูคลองเพื่อวัตถุประสงค์ในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรและเพิ่มประสิทธิภาพในการเดินทางขนส่งสินค้า

1.2) การพัฒนาเป็นชุมชนค้าขายเมืองตลาดริมฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรี พื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรีเป็นที่ตั้งรกรากของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์และมีความอุดมสมบูรณ์สูง เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการเพาะปลูก และในประวัติศาสตร์ได้มีทั้งชาวไทย ชาวจีน ชาวมอญ ที่ประกอบอาชีพพ่อค้ามาตั้งรกราก อีกทั้งยังมีชาวตะวันตกเข้ามาตั้งถิ่นฐานภายหลังในสมัยปลายรัชกาลที่ 4 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตั้งโรงงานเป็นหลัก วิทยาการเชิงช่างต่างๆ ได้รับการถ่ายทอดจากระบบการทำงานและนวัตกรรมที่ทันสมัยของต่างชาติ จนเกิดการแพร่ขยายไปสู่จังหวัดข้างเคียงเกิดเป็นเมืองตลาดน้อยใหญ่ขึ้นตามริมฝั่งแม่น้ำ

2) รูปแบบการออกแบบวางผังชุมชนตลาดเก่าห้อง พัฒนาการ การเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบและโครงสร้างของชุมชนตลาดเก่าห้อง เป็นชุมชนที่ก่อกำเนิดมาจากการเป็น

ศูนย์กลางการคมนาคมทางน้ำโดยเริ่มจากการเป็นที่แวะพักของการเดินทางเข้าสู่กรุงเทพฯ จากจังหวัดนครปฐม จึงมีรูปแบบของการวางผังและพลวัตรที่น่าสนใจสามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเด็นได้ดังนี้

2.1) รูปแบบการออกแบบวางผังเมืองตลาดเก่าห้อง ชุมชนตลาดเก่าห้องมีการวางผังชุมชนที่ตั้งฉากกับแม่น้ำ มีความแตกต่างจากการวางผังตลาดริมน้ำอื่นที่มักเป็นการพัฒนาขึ้นมาจากการเป็นตลาดริมน้ำมาเป็นอาคารชั่วคราวและถาวรตามลำดับ อาคารส่วนใหญ่จะหันหน้าเข้าสู่แม่น้ำเพื่อความสะดวกสบายด้านการค้าที่เชื่อมโยงทั้งทางน้ำและทางบก โดยสามารถแบ่งการวางผังพื้นที่ตลาดออกเป็น 3 ส่วนคือตลาดบน ตลาดกลาง และตลาดล่างที่ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างตลาดแล้วไล่เรียงการสร้างขึ้นไปทางทิศเหนือของตลาดโดยมีเรือนแถวค้าขายวางกระจายตัวกัน และมีลักษณะเด่นคือการวางผังทางเข้าเรือนที่ตั้งฉากกับริมฝั่งแม่น้ำ ถนนและทางเดินทำหน้าที่เชื่อมองค์ประกอบต่างๆ ของชุมชนเข้าด้วยกัน โดยส่วนใหญ่แล้วเรือนค้าในชุมชนจะมีอยู่ด้วยกันเพียง 2 รูปแบบคือแบบชั้นเดียวและสองชั้น

2.2) พัฒนาการการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบ เศรษฐกิจ-สังคม และโครงสร้างของชุมชน ตลาดเก่า ห้องมีพัฒนาการมาจากที่ตั้งถิ่นฐานของชาวลาวพวนที่อพยพเข้ามาในต้นสมัยรัตนโกสินทร์ รวมทั้งชาวจีนที่อาศัยอยู่บนเรือนแพเป็นส่วนใหญ่ การขุดคลองและการเร่งพัฒนาเส้นทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-มหาชัย กรุงเทพฯ-เพชรบุรี เป็นปัจจัยที่ทำให้เศรษฐกิจเกิดการขยายตัว โดยเฉพาะที่ราบลุ่มแม่น้ำสุพรรณบุรีตอนล่าง ชุมชนและเศรษฐกิจการค้าขยายตัวและเกิดการเปลี่ยนแปลงจากเรือนแพค้าขายกลายเป็นเรือนแถวชุด และเมื่อมีการสร้างมากขึ้นจึงขยายจากตลาดล่างไปตลาดบน มีองค์ประกอบอื่นๆ ครอบคลุมเปรียบได้กับเมืองขนาดย่อมและเกิดการเพิ่มขึ้นของสินค้าที่หลากหลาย ปริมาณผู้ค้าและจำนวนประชากรในชุมชนไปตามเวลา

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่กล่าวถึงอิทธิพล ปัจจัย สาเหตุต่างๆ ที่ส่งผลต่อกำเนิดและพัฒนาการของเมืองตลาดเก่าห้อง ซึ่งเป็นพื้นที่การศึกษาที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันทั้งรูปแบบวิถีชีวิตของผู้คน รูปแบบการค้าขาย รูปแบบสถาปัตยกรรมเมืองต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ข้อมูลที่ได้จึงเป็นข้อมูลที่กล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อพลวัตรของเมืองและองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมเมืองที่ถือเป็นแก่นของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ต่อไป

2.3.2 พัฒนาการของการจัดองค์ประกอบระดับเมืองในเขตเมืองเก่าสงขลา²² เป็นการศึกษาพื้นที่เมืองเก่าสงขลาอันเป็นแหล่งประวัติศาสตร์และเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของหลากหลายพันธุ์และพื้นที่ที่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบและสถาปัตยกรรมเมืองไปตามยุคสมัยอยู่อย่างสม่ำเสมอ งานวิจัยมุ่งเน้นวิเคราะห์แบบบูรณาการ เพื่อหาปัจจัยที่แท้จริงที่ส่งผลให้เกิดกลไกในการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยด้านสภาพสังคม-เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง หรืออื่นๆ ที่เป็นตัวกระตุ้นหรือผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น โดยอาศัยกรอบความคิดและวิธีการศึกษาจากทฤษฎีสถิติฐานวิทยาเมืองหรือ Urban Morphology Theory ซึ่งเป็นการศึกษาถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างพื้นฐานและรูปแบบแผนผังเมืองที่ถูกกำหนดและควบคุมโดยองค์ประกอบระดับเมืองต่างๆ

ความเข้าใจในตัวแปรต่างๆ ตามที่กล่าวข้างต้นจะทำให้ทราบว่าปัจจัยที่เกิดขึ้นอดีตส่งผลต่อเมืองอย่างไร โดยการศึกษาจากอาศัยจากแหล่งข้อมูลภาคเอกสารต่างๆ ที่ค้นพบทั้งจากบันทึกเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ แผนที่แสดงลักษณะทางกายภาพของเมือง และภาพถ่ายองค์ประกอบระดับเมืองในแต่ละยุคสมัย รวมทั้งการสัมภาษณ์ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับรายละเอียดของพื้นที่ภายในเขตเมืองเก่าสงขลา ร่วมกับการลงสำรวจภาคสนามเพื่อค้นหาร่องรอยการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบระดับเมืองที่เคยมีในอดีตและที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน ข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นจะถูกรวบรวมมาวิเคราะห์โดยการจัดทำแผนที่ซึ่งระบุตำแหน่งองค์ประกอบระดับเมืองที่เกิดขึ้น เพื่อเปรียบเทียบดูการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบระดับเมืองในแต่ละยุคสมัย จากสาเหตุและปัจจัยที่ส่งอิทธิพลหรือเป็นตัวควบคุมพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบเหล่านี้ตั้งแต่ช่วง ปีพ.ศ. 2379 อันเป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานจนถึงปัจจุบัน ซึ่งการย้อนกลับไปศึกษาถึงลำดับพัฒนาการของการจัดองค์ประกอบระดับเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาพบว่ามีโครงสร้างและความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ อย่างไร และจะส่งผลต่อพัฒนาการของเมืองเก่าสงขลาไปในทิศทางใด องค์ประกอบใดเป็นองค์ประกอบหลักหรือองค์ประกอบรองที่ช่วยรักษาโครงสร้างพื้นฐานและรูปแบบแผนผังเมืองเอาไว้

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มคน 3 วัฒนธรรม คือ ไทย จีน และอิสลาม เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการจัดสรรพื้นที่ของเมืองซึ่งปรากฏให้เห็นในทุกช่วงยุคสมัยของพัฒนาการของเมือง โดยตั้งแต่อดีตกาลพื้นฐานความอุดมสมบูรณ์และลักษณะทางภูมิศาสตร์ในเขตที่ราบลุ่มทะเลสาบสงขลาได้เป็นตัวดึงดูดให้พ่อค้าชาวมุสลิมเข้ามาพัฒนาพื้นที่ก่อนเป็นชุมชนท่าเรือที่ส่วนใหญ่แล้วเป็นการค้ากับเจ้าอาณานิคมชาวต่างชาติขึ้นเป็นครั้งแรก รูปแบบของเมืองเป็นเมืองท่าที่มีป้อมปราการล้อมรอบและการ

²² ศุภชัย ชูศรี. พัฒนาการของการจัดองค์ประกอบระดับเมืองในเขตเมืองเก่าสงขลา, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556.

พัฒนาเมืองในช่วงเริ่มต้นเกิดขึ้นเพียงในเขตกำแพงเมืองเท่านั้น ภายหลังเหตุสงครามระหว่างกรุงศรีอยุธยาและสงขลาในปี พ.ศ. 2223 เมืองแห่งนี้จึงล่มสลายและการพัฒนาเมืองจึงหยุดชะงักลง การพัฒนาเมืองสงขลาแห่งที่สองเกิดขึ้นบริเวณฝั่งแหลมสน โดยไม่ได้มีความสัมพันธ์กับเมืองสงขลาเดิมแต่อย่างใด อนึ่งการพัฒนาเมืองแห่งนี้เกิดจากชาวจีนที่เดินทางมาทำการค้าและพัฒนาตนจนมีสถานภาพและบทบาททางด้านการเมืองการปกครอง เข้ามามีบทบาทเป็นผู้ปกครองเมืองสงขลา ภายหลังจากที่ชาวมุสลิมได้ลดบทบาททางสังคมลง ไม่เพียงเท่านั้นการเดินทางเข้ามาค้าขายและหาแหล่งงานของชาวจีนฮกเกี้ยนในปี พ.ศ. 2318 ได้เป็นเหตุที่เกิดการอพยพและการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรจีนในเวลาต่อมา โดยรูปแบบพัฒนาการของเมืองมีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่กระจุกตัวอยู่เพียงพื้นที่ในเขตกำแพงเมือง กลายเป็นชุมชนขนาดเล็กที่ก่อตัวขึ้นอย่างกระจัดกระจาย และชุมชนเหล่านี้เองที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนาเมืองสงขลาแห่งใหม่ในปี พ.ศ. 2379 กลายเป็นเมืองเก่าสงขลาแห่งที่ 3

เดิมพื้นที่ดังกล่าวเป็นที่ตั้งรกรากของชาวไทยพุทธที่มีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ชาวจีนยังคงอาศัยอยู่บริเวณเมืองสงขลาฝั่งแหลมสนซึ่งอยู่อีกฝากของเมือง แต่ได้มีการอพยพย้ายข้ามฝากมาอย่างต่อเนื่องและได้เข้ามามีบทบาททำให้การค้าขายในพื้นที่ขยายตัวเพิ่มมากขึ้น ผลสืบเนื่องต่อมาได้ทำให้ชาวจีนพัฒนาศักยภาพของตนและเข้ามามีบทบาทต่อเมืองมากขึ้นในฐานะชนชั้นปกครอง การพัฒนาเมืองเริ่มขึ้นโดยการวางระบบป้อมปราการและกำแพงล้อมรอบชุมชนต่างๆ ทั้งชาวไทยพุทธ ชาวจีน และชาวมุสลิมตามลำดับของการตั้งถิ่นฐาน ระบบเศรษฐกิจ-สังคมในยุคสมัยการปกครองของชาวจีนทำให้เกิดการพัฒนาพื้นที่เป็นศูนย์กลางเมืองขึ้น โดยมีการจัดระเบียบพื้นที่ภายในเริ่มจากการจัดสรรพื้นที่ตลาดและที่พำนักของเจ้าเมืองไว้ทางทิศเหนือของชุมชนชาวจีนบริเวณชายฝั่งทะเลสาบทิศตะวันตกของเมือง ต่อมา มีการสร้างถนนสายแรกของเมืองยาวขนานไปตามชายฝั่งทะเลสาบซึ่งเป็นท่าเทียบเรือขนส่งสินค้า เชื่อมไปถึงชุมชนมุสลิมทางทิศใต้ของเมือง ในเวลาต่อมาการค้าขายตามแนวชายฝั่งพัฒนาและขยายตัวเกิดขึ้นเป็นตึกแถวซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของชาวจีนโดยวางตัวขนานไปตลอดแนวถนน ชาวจีนอพยพเข้ามาเพิ่มมากขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2379 กระทั่งสร้างเมืองเสร็จในปี พ.ศ. 2385 พัฒนาการระหว่างนี้เกิดขึ้นกับถนนสายรองที่สร้างตั้งฉากกับถนนสายหลัก เพื่อรองรับการขยายตัวของเมืองที่ขยายตัวไปทางทิศตะวันออก ระบบโครงข่ายของเมืองถูกพัฒนาเป็นแบบกริดตารางซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวแบ่งอาณาเขตพื้นที่ของแต่ละชุมชน ภายในสัณฐานเมืองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าโดยมีความสัมพันธ์กับแนวกำแพง ป้อมปราการและประตูเมืองที่เกิดขึ้นมาแต่เดิม การพัฒนาเมืองเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเรื่อยมาจนกระทั่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมืองท่าต่างๆ บริเวณแถบคาบสมุทรภาคใต้ในช่วงสมัยของรัชกาลที่ 5 ระหว่างปี พ.ศ. 2433-2472 ส่งผลให้ผู้นำชาวจีนถูกลดบทบาทลงเกิดการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลางและเมืองท่าต่างๆ ถูกรวมกลุ่มไว้เป็นหนึ่งเขตการปกครองใน

ระบบมณฑลเทศาภิบาลที่มีการบริหารงานจากข้าราชการที่ส่วนกลางได้จัดส่งมา โดยที่เมืองสงขลา ยังคงเป็นศูนย์กลางการปกครองของเมืองต่างๆ ในบริเวณภาคใต้ตอนล่างฝั่งตะวันออกอยู่ พัฒนาการของเมืองเป็นไปในแนวทางรัฐส่วนกลางที่มุ่งหวังให้เกิดการเชื่อมโยงเป็นโครงข่ายกับเมืองอื่นมากขึ้น ผ่านการดำเนินการพัฒนาเส้นทางคมนาคมที่สามารถเชื่อมถึงเมืองข้างเคียง อีกทั้งยังมีการทำलयองค์ประกอบเมืองที่สำคัญทั้งป้อมปราการ ประตูเมืองและกำแพงเมือง ที่กลายสภาพเป็นเส้นทางสัญจรใหม่ในที่สุด พัฒนาการของเมืองขยายตัวออกนอกพื้นที่แนวกำแพงเดิมมากขึ้น พร้อมกันกับการตัดถนนสายใหม่ๆ เพื่อรองรับเศรษฐกิจการค้าที่มาพร้อมกับการขนส่งทางบก จากนโยบายของรัฐส่วนกลางมีส่วนทำให้เกิดการสร้างอาคารทางราชการด้านทิศเหนือของเมืองและการพัฒนาสาธารณูปโภคสาธารณูปการของเมืองเพิ่มขึ้นเพื่อเตรียมเข้าสู่การเป็นเมืองสมัยใหม่ ที่เป็นเช่นนั้นเนื่องจากแนวคิดในการสร้างสิ่งใหม่เพื่อสอดคล้องกับการขยายตัวทางการค้ากับเมืองท่าที่อยู่ในพื้นที่ข้างเคียง การเจริญเติบโตของเมืองได้มีการขยายตัวไปด้านทิศตะวันตกบริเวณชายฝั่งทะเล ซึ่งศูนย์กลางทางเศรษฐกิจได้ขยายตัวไปทางทิศตะวันออกบนพื้นที่ตอนกลางของเมืองแทน อีกปัจจัยที่ทำให้เมืองเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากคือการพัฒนาเส้นทางรถไฟสายใต้ที่เริ่มเข้ามาสู่เมืองสงขลาที่เชื่อมต่อกับเขตท่าเรือโดยตรง ทำให้เมืองสงขลากลายเป็นเมืองที่มีบทบาทในการเป็นแหล่งรับส่งและกระจายสินค้าขนาดใหญ่ของภาคใต้และได้ส่งผลให้ด้านทิศตะวันออกของแนวกำแพงเมืองกลายสภาพเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยหนาแน่น จนในภายหลังชุมชนดังกล่าวได้เกิดการเติบโตและขยายตัวออกไปโดยรอบทุกทิศทาง

งานวิจัยนี้ได้ค้นหาสาเหตุปัจจัยที่ควบคุมและส่งผลต่อพัฒนาการของการจัดองค์ประกอบระดับเมือง รวมทั้ง อธิบายถึงโครงสร้างและความสัมพันธ์ระหว่างการจัดองค์ประกอบระดับเมืองต่างๆ ตลอดจนอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างและความสัมพันธ์จากพัฒนาการของเมืองที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย งานวิจัยนี้จึงมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับงานวิจัยพัฒนาการของเมืองบริวารของเมืองเชียงใหม่ จากการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางเศรษฐกิจ-สังคม จึงเป็นตัวอย่างและแนวทางที่จะนำมาศึกษาเป็นแนวทางการวิเคราะห์ถึงปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันต่อไป

2.3.3 เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง²³ เป็นการศึกษาเรือนค้าขายพื้นที่ในชุมชนเมืองในพื้นที่ภาคกลางที่ต่อเนื่องกับภาคตะวันตกและตะวันออก 17 แหล่งที่ตั้ง ในพื้นที่ของจังหวัดสุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรี นครปฐม และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาคำตอบเกี่ยวกับจุดกำเนิด พัฒนาการ

²³ อรศิริ ปาณิณท์ และสมคิด จิระทัศนกุล. เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544.

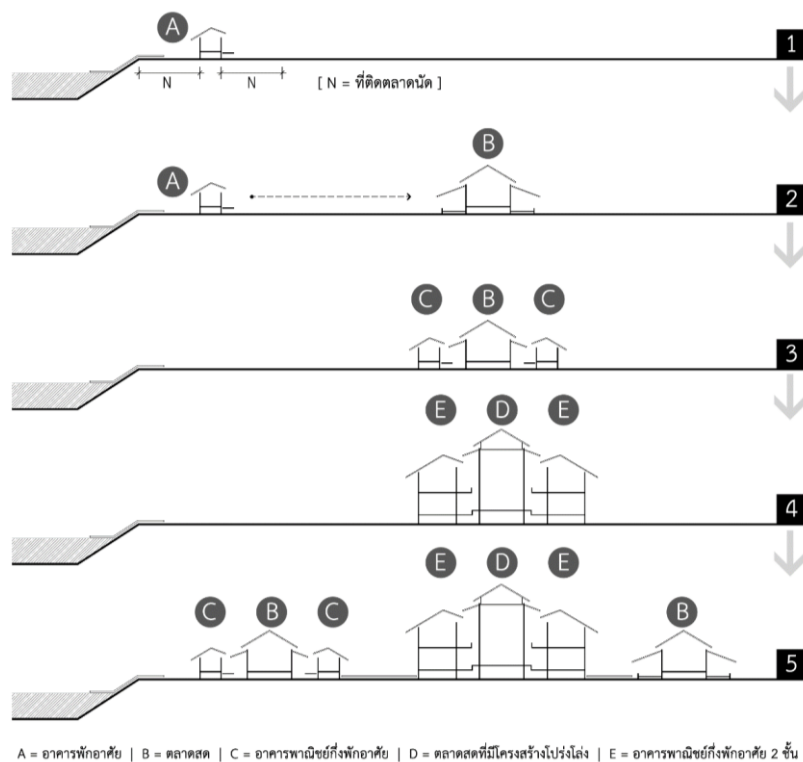
สภาพทางกายภาพและแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรมในอนาคต วิธีการศึกษาแบ่งออกเป็นสองส่วนคือการสำรวจภาคสนามที่ต้องทำข้อมูลที่ได้มาผสานกับข้อมูลทางเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ที่เน้นข้อมูลของสถาปัตยกรรมเรือนค้าและความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัยเป็นหลัก ทั้งนี้เป็นไปเพื่อการหาแนวโน้มของการย้ายถิ่นฐานในอนาคต

กรอบความคิดที่ใช้ในการศึกษาวิจัย คือกรอบความคิดในลักษณะบริบทของพื้นที่แต่ละจังหวัดที่ถือเป็นกรณีศึกษา กรอบความคิดเจาะลึกเฉพาะกรณีศึกษาที่คัดสรรเพื่อทำการวิจัย กรอบความคิดในลักษณะการศึกษาเปรียบเทียบ และกรอบความคิดด้านการอนุรักษ์

กระบวนการวิจัยประกอบด้วยสองขั้นตอนหลักคือ 1) ขั้นตอนและวิธีการในการเก็บข้อมูลมุ่งเน้นการศึกษา 3 ชุด ได้แก่ ข้อมูลเอกสารทุติยภูมิที่เกี่ยวกับลักษณะเฉพาะและความเป็นมาของพื้นที่ ข้อมูลทุติยภูมิจากแผนที่ แผนผัง ภาพถ่ายทางอากาศ เพื่อที่จะทราบถึงความเป็นมาและสถานการณ์ของพื้นที่ที่ทำการศึกษา รวมทั้งข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสัมภาษณ์และตอบแบบสอบถาม ทั้งโครงสร้างชุมชน ความสัมพันธ์ของสถาปัตยกรรมเมืองโดยเฉพาะร้านค้าที่ได้รับผลจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคมและลักษณะทางกายภาพของเรือนค้า อีกทั้งยังอาศัยข้อมูลจากการสำรวจทางกายภาพด้วยภาพถ่ายและแผนที่ เพื่อสำรวจผังบริเวณของตลาดประกอบกับการสำรวจวัดเรือนค้าที่เป็นกรณีศึกษาในพื้นที่ 17 แหล่งที่ตั้งและ 2) ขั้นตอนและวิธีการในการวิเคราะห์ข้อมูล ทำโดยการวิเคราะห์ข้อมูลที่ส่งผลต่อลักษณะทางกายภาพและการพัฒนาของพื้นที่ทางเศรษฐกิจและสถาปัตยกรรมเรือนค้า วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของบริบทและเรือนค้า จากนั้นจึงวิเคราะห์ในหน่วยที่ย่อยลงไปในระดับของรายละเอียดเรือนค้า เมื่อทำการวิเคราะห์ข้างต้นจึงทำการสรุปการวิเคราะห์และเสนอกรอบความคิดและเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ทำการสรุปศักยภาพหรือแนวโน้มของการคงอยู่หรือพัฒนาการที่จะเกิดขึ้นในอนาคตเพื่อเสนอแนะข้อกำหนดในการศึกษาต่อไป

จากการศึกษาพบว่าเรือนค้าขายและตลาดพื้นถิ่นในพื้นที่ที่ทำการศึกษามีกำเนิดที่เหมือนกัน กล่าวคือระบบคมนาคมขนส่งทางน้ำที่ถือเป็นหัวใจหลักของการค้าขายเมื่อครั้งก่อน ไม่ว่าจะเป็นแม่น้ำสายสำคัญหรือคลองสายหลักต่างเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดการปลูกสร้างบ้านเรือนและพื้นที่ทางการค้าริมน้ำขึ้น เริ่มจากการจอดเทียบเรือบริเวณท่าน้ำเพื่อการค้าตามบ้านเรือนและแหล่งชุมชนริมน้ำ ด้วยความสะดวกด้านการขนถ่ายสินค้าและมีกิจกรรมทางการค้าอย่างต่อเนื่องต่อมาจึงปรับตัวเป็นตลาดนัดริมฝั่งและพัฒนาสู่การเป็นตลาดสำหรับการรับส่งสินค้าทางเรือและทางบกที่มีลักษณะเป็นตลาดสดและมีขนาดใหญ่ขึ้น โครงสร้างอาคารเรียบง่ายโดยอาศัยวัสดุที่หาได้จากท้องถิ่นเป็นหลัก การเปลี่ยนแปลงลักษณะของวัสดุก่อสร้างส่งผลต่อรูปทรงของอาคารในด้านการระบายอากาศและสุขอนามัย เมื่อตลาดเกิดการขยายตัวขึ้นรูปแบบสังคมและวิถีชีวิตจึงมีการปรับตัวและตอบสนองต่อพื้นที่นั้นๆ เกิดเป็นอาคารเพื่อการพาณิชย์สำหรับค้าขายถึงพักอาศัยขึ้นรายรอบ

ตลาดทั้งแบบชั้นเดียวและสองชั้น โดยวัสดุหลักที่ใช้ในการปลูกสร้างอาคารยังคงใช้ไม้เป็นหลัก กระทั่งขยายตัวเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ซึ่งบางพื้นที่มีพัฒนาการของเรือนค้าขายแยกตัวออกเป็นอิสระจากตลาดสด โดยร้านค้าสร้างขนานทางเดินกลางโดยมีการสร้างหลังคาคลุมด้านบนเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ซื้อและผู้ค้าให้สามารถจับจ่ายได้ตลอดเวลา ลักษณะเรือนร้านค้ามีการวางตัวยาวเป็นแถวแยกออกเป็นชุด ชุดละ 3-9 ห้อง เหตุผลที่แยกชุดอาคารออกจากกันนั้นเป็นไปเพื่อให้มีเส้นทางที่สามารถเชื่อมต่อถึงแม่น้ำหรือพื้นที่ใช้สอยด้านหลังอาคารได้ ชุมชนการค้าที่เกิดการขยายตัวได้มีการแลกเปลี่ยนการค้ากับชุมชนข้างเคียงด้วยเช่นกัน ในสมัยที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2504 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเครือข่ายการคมนาคมจากทางน้ำเป็นทางบก ส่งผลต่อรูปแบบวิถีชีวิต ระบบการค้าและรูปแบบพื้นที่การค้าแบบดั้งเดิม จุดเปลี่ยนถ่ายสินค้าและพื้นที่ทางการค้าเริ่มย้ายจากพื้นที่ริมน้ำสู่พื้นที่ริมถนน

ภาพที่ 2.12 พัฒนาการของเรือนร้านค้าของชุมชนเมืองในพื้นที่ภาคกลาง
ที่ต่อเนื่องกับภาคตะวันตกและตะวันออก

ที่มา : ผู้วิจัย. ปรับปรุงจาก อรศิริ ปาณินท์ และสมคิด จิระทัศนกุล, 2544.

ทั้งนี้งานวิจัยดังกล่าวได้มีการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงของลักษณะ โครงสร้างทางเศรษฐกิจ-สังคมและปัจจัยอื่นๆ อันก่อให้เกิดสถาปัตยกรรมเมืองที่มีบทบาทสำคัญในการรองรับกิจกรรมทาง

การค้าของเมืองขึ้น จึงได้มีการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดและวิธีการศึกษาตลอดจนเนื้อหาส่วนหนึ่งของการวิจัยนี้มาเป็นข้อมูลในการศึกษาต่อไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved